

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Dějiny knihy –

Kniha jako nástroj ženy

na cestě k emancipaci

Jitka Korecká

Plzeň 2014

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Dějiny knihy –

Knih jako nástroj ženy

na cestě k emancipaci

Jitka Korecká

Vedoucí práce:

PhDr. Dagmar Svatková

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně pod vedením PhDr. Dagmar Svatkové a použila jen v seznamu uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2014

.....

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Dagmar Svatkové za laskavé vedení této bakalářské práce, za vstřícnost, ochotu a její cenné rady.

Své rodině bych chtěla poděkovat za trpělivost a podporu.

OBSAH

ÚVOD	7
1. KNIHY A ŽENY	9
2. FENOMÉN KNIHA	10
2.1. Obsah knihy	10
2.2. Úloha knih	12
3. FENOMÉN ŽENA	13
3.1. Žena v pravěku	13
3.2. Žena ve starověku	14
3.3. Žena ve středověku	16
3.3.1. <i>Raný středověk</i>	17
3.3.2. <i>Vrcholný středověk</i>	17
3.3.3. <i>Pozdní středověk a husité</i>	18
3.4. Žena v renesanci	20
3.4.1. <i>Renesanční univerzitní vzdělání</i>	21
3.4.2. <i>Renesanční názory na vzdělání dívek</i>	23
3.5. Žena v době osvícenství	24
3.5.1. <i>Počátky feminismu</i>	25
3.5.2. <i>Povinná školní docházka</i>	27
3.6. Žena v době národního obrození	28
3.6.1. <i>Počátky české emancipace</i>	29
3.6.2. <i>Spolková činnost</i>	30
3.6.3. <i>Cesta k obecnému dívčímu vzdělávání</i>	31
3.6.3.1. <i>Spolek Slovanek</i>	31
3.6.3.2. <i>Vojtěch Náprstek</i>	33
3.6.3.3. <i>Americký klub dam</i>	34
3.7. Žena na přelomu 19. a 20. století	35
3.7.1. <i>Cesta k vyššímu dívčímu vzdělávání</i>	35
3.7.1.1. <i>Ženský výrobní spolek český</i>	35

3.7.1.2.	Kuchařská škola Domácnost	36
3.7.1.3.	Ženský učitelský ústav.....	36
3.7.1.4.	Další vyšší dívčí školy	37
3.7.1.5.	Soukromé školy pro vzdělávání dívek.....	38
3.7.2.	<i>Cesta ke gymnaziálnímu studiu</i>	38
3.7.2.1.	Gymnázium Minerva	39
3.7.2.2.	Další gymnaziální výuka pro dívky	40
3.7.3.	<i>Cesta k univerzitnímu studiu</i>	41
3.7.3.1.	První česká doktorka filozofie.....	42
3.7.3.2.	První česká lékařka.....	43
3.7.3.3.	První česká doktorka práv	43
3.7.4.	<i>Uplatnění ženy v práci s knihou</i>	47
3.7.4.1.	Spisovatelky, novinářky.....	47
3.7.4.2.	Knihovnice.....	50
3.8.	Žena v současné době	51
3.8.1.	<i>Statistika čtenářů a čtenářek</i>	51
3.8.2.	<i>Statistika zaměstnanců knihoven</i>	52
ZÁVĚR	54
Seznam použité literatury	56
Seznam elektronických zdrojů	59
Seznam použitých zkratk	60
Přílohy	61
RESUMÉ	70

ÚVOD

Téma mé práce *Dějiny knihy - Kniha jako nástroj ženy na cestě k emancipaci* se týká nelehké a dlouhotrvající cesty žen k rovnoprávnosti v přístupu k vědění, přístupu ke knihám, které vědění zprostředkovávají, a přístupu ke vzdělání. Ženy byly po staletí uměle odsouvány muži z centra vědění i dění, byly nucené své nadání potlačovat a realizovat se pouze jako manželky, matky a hospodyně. Jen výjimečně se v minulosti některým ženám podařilo své schopnosti uplatnit i mimo prostor domácnosti.

Poprvé jsem se více o toto téma začala zajímat před rokem, kdy jsme chystaly s mojí maminkou uchované předměty a fotografie babičky k výstavě ve Východočeském muzeu v Hradci Králové. Výstava *Cesta dívek za vzděláním* byla uspořádána v roce 2013 ke 100. výročí založení Vyšší školy pro ženská povolání hospodářská v Hradci Králové. Po rozhovoru s kurátorkou výstavy jsme si ještě více uvědomily, jak pokrokový tehdy byl můj pradědeček, když umožnil své dceři Boženě Dernerové (více str. 39) v roce 1924 studovat na této vyšší odborné škole. Dalším impulsem k věnování se tomuto tématu pro mě byly přednášky o dějinách knihoven, kdy jsem znovu a znovu narážela na bariéry mezi ženou a knihou, které byly po staletí společností vytvářeny.

Svou práci rozdělují na tři části. První část podává úvodní pohled na problematiku omezeného přístupu žen ke knize a významu knihy obecně. Kniha i žena nemají společné jen to, že jsou v češtině obě ženského rodu, obě procházely často i podobným osudem, byly pod nátlakem, byly pod dozorem či cenzurou a bylo jim určováno, do jaké míry mohou ovlivňovat společenské dění. Kniha i žena byly potenciální silou, která se mohla postavit proti nadvládě mužů. Pro vlivné muže bylo bezpečnější je obě omezovat, cenzurovat a rozdělit.

Ve druhé části podávám informaci o fenoménu knihy, médiu, které má v sobě uloženo tolik moudrosti, ale také lži; médiu, které má poslání

vnášet do duší lidí světlo a naději, ale i zatmění; médiu, které lze ušlechtilé využít, ale také zneužít.

Nejobsáhlejší je třetí část mé práce, která pojednává o fenoménu ženy. Tato část je členěna do osmi kapitol, řazených podle historického vývoje – od pravěké ženy až po ženu současnosti. Snažila jsem se v každé kapitole soustředit na společenské postavení ženy, na její možnosti vzdělávání v té které době, a na její možnost přístupu ke knize a informacím.

Ve své práci se budu snažit o zmapování složité cesty žen k rovnoprávnému postavení a vzdělání, na této cestě byla velice důležitým komponentem právě kniha. Kniha je nositelem inspirace ke změnám. Díky knihám může dojít ke změně vnitřního světa každého čtenáře, ale i ke změnám vnějšího světa a jeho dění. Kniha vždy předává více i méně důležité informace, které mohou nastartovat jakoukoliv změnu, nebo naopak utvrdit, že stávající stav není nutné měnit. Možnost neomezeného přístupu žen ke knihám přinesla světu vzdělané a sebevědomé ženy, které mají plnohodnotný přínos pro společnost, stejně jako muži.

Svou práci v závěru doplňuji 17 přílohami, které jsou ilustrujícím doplněním textu. Při své práci jsem se snažila využívat metod komparace, kompilace, analýzy a interpretace.

1. KNIHY A ŽENY

Kniha je fenoménem, který lidstvo provází již několik tisíců let. Zdeněk Tobolka charakterizuje knihu jako nositelku informací a myšlenek. Kniha dokázala, a stále dokáže, zprostředkovat člověku poznání, příběhy, city a informace všeho druhu.¹ Kniha měla významný vliv na vývoj lidstva, spousta knih dokonce ovlivnila dějiny. Jaromír Hořec upozorňuje na to, že myšlenky z knih mohou vyjadřovat pravdu i lež, mohou propagovat svobodu a mírumilovnost nebo nenávist a násilí. Tendenční knihy mohou ovlivnit miliony lidí, mohou být užity k dobrým věcem, ale i ke špatným. Jak velký vliv kniha může mít, si lidé uvědomovali v historii mnohokrát, a to, když knihy procházely cenzurou a ničením. Už ve starověkém Řecku se knihy záměrně ničily, dále např. pod vlivem inkvizice. A ještě v nedávné době pod tlakem totalitních režimů (fašistických či komunistických) se ocitlo mnoho knih na tzv. indexu nebo v soupisech zapovězených knih.²

V dávnověku byl přístup ke knihám značně omezen, týkal se jen několika jedinců k tomu povoláných. Postupně se začaly knihy zpřístupňovat širším vrstvám lidí. Zejména po vynálezu knihtisku nastala tzv. informační exploze, došlo k rychlejšímu a masovějšímu šíření informací jak o cizích státech, národech, tak z oblasti přírodních věd, nebo politické sféry. K náboženské literatuře přibyla ve velkém množství vědecká literatura i beletrie. Se vznikem univerzit a k nim příslušejícím univerzitním knihovnám došlo k rozmachu vědění, ale také k radikálnímu zamezení přístupu žen ke knihám. Do univerzit i univerzitních knihoven měly ženy naprostý zákaz vstupu. V kláštorech, kde byla pro chudší ženy jediná možnost dostat se ke knihám, byly knihovny vybaveny zejména náboženskou literaturou, klášterní knihovny obsahovaly vědecké literatury podstatně méně než univerzitní. Některé ženy z vyšších kruhů měly možnost využívat rodinné či rodové knihovny, ale ani ty nedosahovaly, až na výjimky, úrovně univerzitní. Jak uvádí ve své práci Jiří Cejpek, přístup

¹ TOBOLKA, Z. *Kniha její vznik, vývoj a rozbor*. Praha : Orbis, 1950, s. 11.

² HOŘEC, J. *Počátky české knihy*. Praha : Votobia, 2003, s. 11.

ke knihám v širším měřítku získaly ženy teprve až se vznikem čtenářských spolků a nejvíce se vznikem městských a obecních knihoven v 1. polovině 19. stol.³

I přes značně ztížený přístup ke knihám a vzdělání bylo a je mnoho vzdělaných a inteligentních žen, které významně ovlivnily nejen knižní kulturu. Úsilí žen na cestě k informacím, vzdělání a rovnoprávnosti s muži bylo zdlouhavé, ale nakonec úspěšné. Ženy se staly v mnoha zemích rovnocennými bytostmi s muži a tím pevnou součástí společnosti, ať už se jedná o hospodářské nebo morální hledisko. Vzdělané ženy jsou dnes v každé společnosti přínosem a důležitou součástí civilizace.

2. FENOMÉN KNIHA

Kniha prošla za dobu své existence převratnými změnami. Vnější vzhled knihy se několikrát podstatně změnil - od prvopočátečních písemných záznamů rytých do kamene nebo hliněných tabulek, přes papyrové svitky, pergamenové listy, knihu jako kodex, tištěnou knihu až po současnou knihu v elektronické podobě. Svět prošel několika „informačními explozemi“, nejvýznamnější bylo období vynálezu knihtisku a období vzniku internetu. Zatímco ve starověku měli přístup k písemným informacím pouze vyvolení jedinci, dnes mají přístup (alespoň v některých částech světa) k miliónům informací milióny lidí.

2.1. Obsah knihy

Vnitřní náplň písemností se po staletí také vyvíjela. Od církevních, právních, ekonomických či technických záznamů se obsah písemností posunul i do poezie a prózy.⁴ Hodnota písemností se měnila také s dobou, ve které vznikaly. Odrážely aktuální stav kultury společnosti, např. v nestabilních dobách vznikaly písemnosti pokleslé – tendenčně zaměřená

³ CEJPEK, J. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. Praha : Karolinum, 2002, s. 171-173.

⁴ HOŘEC, J. *Počátky české knihy*. Praha : Votobia, 2003, s. 8.

literatura, braková či bulvární. Všechny tyto písemnosti mají společné to, že po celá staletí zaznamenávaly myšlenky a informace, které se písemným záznamem zhmotnily a tím získaly funkci předání v čase i prostoru. S každou novou historickou podobou písemností se tato funkce zvyšovala.

Posláním knihy je být nositelem informací, proto jsou mnohem důležitější myšlenky, které kniha obsahuje a zprostředkovává čtenáři, než forma knihy. Hořec považuje tištěné slovo za doklad dějin lidského myšlení, jak vědění, tak i fantazie a citů.⁵ O možnostech písemného záznamu se zmiňuje také Zdeněk Václav Tobolka: „*Písmo je prostředek převáděti obsah oblasti sluchové, zvuků, v oblast znakovou, znaky, symboly, a tím sdělování vjemů, pojmův a jejich vztahů jiným jednotlivcům časově nebo místně vzdáleným. Písmo jest proto nejen pojítkem lidí navzájem v době, v které žijí, nýbrž i spojuje dobu minulou s přítomností.*“⁶

Obsah knih se vyvíjel nejen v závislosti na vývoji vědění a myšlení, ale také vlivem společenského uspořádání a tlakem cenzury. Vlivem novověku se např. v 16. – 17. století rozvíjelo zeměpisné zaměření a začaly se objevovat rozsáhlé cestopisné knihy, které obsahovaly mapy, obrázky stavebních památek nebo domorodých obyvatel popisovaných zemí. Knihy byly zaměřené na lékařství, techniku, právo, dějiny i přírodní vědy.⁷

Knižní tvorba prošla v historii několika obdobími, kdy cenzura více či méně diktovala, co se tisknout může, a které informace se distribuovat lidem nesmí. Připomeňme působení inkvizice, která v touze potlačit kacířství vydala zákazy knih Viklefových, Husových a dalších. Inkvizice stála také za upálením Mistra Jana Husa či Giordana Bruna pro jejich zveřejněné myšlenky. Také pobělohorská doba napáchala na knižní kultuře v Čechách velké škody. František Loskot nám podává informace o indexech zakázaných knih, uvádí ve svém dílku Koniášův *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající*. Klíč byl indexem, který určoval knihy zapovězené a určené ke spálení nebo opravě. V tomto Klíči se

⁵ HOŘEC, J. *Počátky české knihy*. Praha : Votobia, 2003, s. 137.

⁶ TOBOLKA, Z. *Knihy její vznik, vývoj a rozbor*. Praha : Orbis, 1950, s. 12.

⁷ HOŘEC, J. *Počátky české knihy*. Praha : Votobia, 2003, s. 8.

na 319 stranách objevují např. spisy Bratrské jednoty, Jana Husa, Petra Chelčického, J. A. Komenského, Martina Luthera ale také Ezopa či Seneky.⁸ V r. 1900 byl vytištěn *Index o záповědi a cenzurování knih* Lva XIII. Obsahoval na 317 stranách soupis děl filozofů, encyklopedistů, romanopisců i vědců. Jednalo se např. o Augusta Comta, René Descarta, Alexandra Dumase, Denise Diderota, Thomase Hobbesa, Davida Huma, Immanuela Kanta, Johna Locka či Voltaira.⁹ Další cenzurní zákazy vznikaly v období 2. světové války, kdy byla potlačována a omezována svoboda slova z rasových i politických důvodů. Seznamy zakázané literatury vypracované v 50. letech dvacátého století a za normalizace byly také poměrně obsáhlé. Objevovaly se v nich většinou spisy prvorepublikových politiků, autorů, kteří emigrovali z Československa, disidentů a jinak nesouhlasných autorů s tehdejšími režimem. Jednalo se např. o díla T. G. Masaryka, hry Václava Havla, Milana Kundery nebo Josefa Škvoreckého. V určitých dobách byly určité myšlenky i tzv. životu nebezpečné. V dobách striktních zákazů některých knih byly knihy vydávány v samizdatech, které byly skrytou odpovědí na zneužití poslání knihy pro tendenční účely a demagogické ideje.¹⁰

2.2. Úloha knih

Při přednášce v potocké škole r. 1650 odhalil **Jan Amos Komenský** tři hlavní příčiny malého úspěchu ve školním vzdělávání. První příčinu vidí v nedostatku vhodných knih, druhou v nedostupnosti knih ve školních knihovnách a třetí v chybějící metodě učitelů.¹¹ J. A. Komenský vidí velmi dobře nezpochybnitelnou úlohu knih, vyzývá nás, abychom si jich vážili více než zlata či stříbra. „*Knihy jako nejvěrnější přátele rády s námi rozmlouvají, o čemkoliv s námi upřímně, jasně a bez přetvářky hovoří, poučují nás, dávají nám návody, povzbuzují nás, utěšují a jako přítomné nám předvádějí i věci našemu zraku velmi vzdálené.*

⁸ LOSKOT, Fr. *O indexech zakázaných knih*. Praha : Volná myšlenka, 1911, s. 24-46.

⁹ LOSKOT, Fr. *O indexech zakázaných knih*. Praha : Volná myšlenka, 1911, s. 9-22.

¹⁰ HOŘEC, J. *Počátky české knihy*. Praha : Votobia, 2003, s. 139.

¹¹ KOMENSKÝ, J. A. *Jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělávání*. Zlín : Emdé, 1991, s. 5-6.

*Ó, podivuhodná je moc, vznešenost a přímo jakási božskost knih!“*¹²
Komenský upozorňuje na to, že bez knih ani ve škole nelze dosáhnout učenosti, naopak mnoho lidí jí může dosáhnout s pomocí knih i mimo školu. A zároveň upozorňuje na to, že také záleží na tom, jak čtenář s texty naloží: „*Nestačí tedy mít dobré knihy, nýbrž třeba je horlivě číst; a nejenom číst, nýbrž i správně jim rozumět, pevně si je vtiskovat v paměť a dobře je vyjadřovat skutky.*“¹³

3. FENOMÉN ŽENA

Žena, stejně jako kniha, prošla také za dobu své existence převratnými změnami. Vnější vzhled ženy se několikrát podstatně změnil v závislosti na historické době a módě, která v té které době panovala. Ovšem podstatnější změnu v historickém vývoji žena prodělala uvnitř, ve svých myšlenkách a ve svém chápání sama sebe. Od bytosti přirozeně rovnocenné přes úplné podrobení vůli muže a zbavené samostatného rozhodování, se žena vyvinula v bytost svéprávnou, sebevědomou a nezávislou. Její nezávislost spočívá v rovnoprávnosti s muži, ve zpřístupnění všech možností života, jako jsou vzdělání, zaměstnání nebo volební právo. Touto získanou nezávislostí nezískala jen větší hodnotu sama sebe, ale stala se plnohodnotným členem společnosti i rodiny.

3.1. Žena v pravěku

Josef Polišenský se zmiňuje o ženě v neolitické společnosti jako o nositelce života, žena zaručovala pokračování rodu a obživu. Ženě připisuje Polišenský zásluhu na zemědělské revoluci v neolitické době.¹⁴ Původní božstva starověké mytologie byla tak často spojována právě se ženou, existovalo množství tzv. Velkých Matek nebo Velkých bohyň.¹⁵

¹² KOMENSKÝ, J. A. *Jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělávání*. Zlín : Emdé, 1991, s. 8.

¹³ KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Brno : Soliton, 2007, s. 144.

¹⁴ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 16.

¹⁵ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 7.

Např. keltská Matka Země, staroegyptská bohyně Eset (řecky Isis), starořecká bohyně Gaia a další. Velké matky byly uctívány zhmotněním v podobě nejrůznějších sošek, některé se dochovaly dodnes. U nás mezi ztvárněné symboly plodnosti a úrody z doby starší doby kamenné patří Věstonická Venuše.¹⁶ Ženské bohyně byly hojně uctívány a oslavovány, ale živá žena své postavení tak výsostně neměla. V některých kmenech byly ženy vůdčími osobnostmi, v některých kmenech byl dokonce uplatňován i matriarchát, ale nejvíce bylo i tehdy nejspíš uplatňováno patriarchální uspořádání. Přesto byla v pohanských dobách žena brána mnohem rovnocenněji než později pod vlivem monoteistických náboženství, zejména křesťanství a islámu.¹⁷

3.2. *Žena ve starověku*

Ve starověku (alespoň podle dochovaných informací) byla žena většinou podřízena muži. Ženy v Athénách byly uzavřené v domácnostech, Spartanky byly vychovávány sportovně a k poslušnosti. V Mezopotámii nebo v Egyptě bylo postavení žen lepší, ale vesměs veřejný život řídili muži. Je otázkou, zda informace o veřejně činných či vzdělaných ženách starověku jen nezapadly v čase. Jak píše Polišínský, ženy mohly tehdy uplatnit své nadání jen určitými způsoby. Např. v Athénách se do společnosti dostala žena jen tehdy, když se stala vzdělanou prostitutkou vyššího stupně tzv. hetérou, pak se mohla i na veřejnosti projevit svým vzděláním, důvtipem a krásou. Přesto se vyskytlo několik nadaných žen, o kterých víme ještě dnes, např. básnířka **Sapfó** (příloha č. 1.), která ve svém „domě Múz“ dokonce učila i další mladé ženy.¹⁸

V době 3. a 2. stol. př. n. l. došlo se změnou římského politického uspořádání i ke změně postavení ženy. Žena, do té doby chápána hlavně jako manželka a matka, získala určitou možnost vzdělání i veřejného působení. Ale přesto ve starověké společnosti ženy nedosáhly

¹⁶ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 218.

¹⁷ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 16.

¹⁸ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 20-21.

rovnoprávnosti. Vyšší vzdělání pro ně stále bylo skoro nedostupné, podařilo se ho dosáhnout jen několika málo ženám, Polišínský se zmiňuje např. o alchymistce **Marii** a dokonce o dívce, která v Athénách studovala medicínu v mužském přestrojení.¹⁹ King přináší informaci o učitelce filozofie **Hypatie** (příloha č. 2.), která působila v Alexandrii. Hypatie žila ve 4. stol. n. l., jako dcera matematika a filosofa Theona, který byl učitelem na univerzitě v Alexandrii, měla ke vzdělání blízko. Dokonce byla nápomocna otci při psaní filosofických, matematických a astrologických spisů. Posléze sama začala vyučovat na otcově škole. V r. 415 se stala pro fanatické křesťany terčem útoku, při kterém byla zavražděna. V silicím křesťanském přesvědčení byla vzdělanost brána jako důkaz ďábelství. Osud Hypatie bohužel nepřímo naznačil směr vývoje společnosti, určeným mimo jiné i strachem ze vzdělaných či vlivných žen. Hypatia získala vzdělání nejspíše od otce a také od Plutarcha mladšího. K jejím spolužačkám ve škole patřily např. Asklepigenia z Athén nebo Makrina z Caesareje.²⁰

Ovšem už o několik století dříve měly možnost se některé ženy vzdělávat, tuto možnost jim dávala např. Pythagorova škola i škola Epikura. František Čáda nám představuje další významnou ženu starověku – **Periktionu**, matku Platóna. Již ve 4. stol. př. n. l. bylo sepsáno Periktionou pojednání *O harmonii ženině*, z něhož se dochovaly bohužel pouze dva fragmenty. Píše o pojetí morálky ženy, nejen v té době platila jiná morálka pro muže a jiná pro ženu. Tuto morálku však nijak nehodnotí, nekritizuje, neodmítá, naopak radí ženám, aby se pro svůj vnitřní klid této morálce podřídily. V dalším zachovaném fragmentu se zmiňuje o úctě k rodičům. Periktione byla příznivkyní pythagorejské filosofie, a jak nasvědčují prameny, nebyla příznivkyní jedinou. Jako matka Platóna byla jistě Periktione první, která Platóna intelektuálně ovlivňovala a přivedla ho k pythagorejské filosofii, z níž později v některých myšlenkách vycházel.²¹

¹⁹ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 20-24.

²⁰ KING, J. P. *Sto filozofů*. Praha : Metafora, 2007, s. 40.

²¹ ČÁDA, František. *Účast žen ve filosofii antické*. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/23444257> [citováno 3. 3. 2014].

3.3. *Žena ve středověku*

V raném středověku se žena účastnila běžně i veřejného života, plnila role hospodářské, kulturní, náboženské i politické. Francouzská historička Regina Pernoudová ve své práci vychází z dobových dokumentů a snaží se vytvořit obraz středověké ženy, která přišla postupně o veškerý společenský vliv.²² Jako daňoví poplatníci v raném středověku podle dobových záznamů byli v různých profesích jak muži, tak ženy. Jednalo se o profese lazebnic, přadlen, tkadlen, kožešnic, knoflíkářek, řeznic, ale i lékařek, nožířek a brusiček zlata, a dokonce knihkupkyň, knihvazaček a mnoho dalších. V záznamech o obchodování nebo soudních záznamech ženy běžně vystupovaly jako účastnice nebo svědkyně svéprávně - bez zmínky o svolení manžela.²³

K podobným závěrům došla ve své práci i dr. Kozáková, která zpracovala v roce 1926 historické prameny o právním postavení české ženy ve středověku. Kozáková podala svědectví o mnohem rovnoprávnějším postavení ženy ve středověku, než jaké měla v 19. století žena podle rakouského práva. Např. žena - vdova byla naprosto svobodná, měla právo na majetek i na poručnictví svých dětí. Právo ochrany a útočiště mohla v chrámech před oltáři žena také využít, únos či znásilnění ženy bylo bráno jako zločin a trestalo se smrtí. České právo přiznávalo ve středověku ženám způsobilost k právním činům, uzavírat smlouvy i vystupovat u soudu. V tehdejší českém právu měla tedy žena postavení téměř rovnoprávné s muži.²⁴

V počátku středověku se vzdělání a gramotnost týkala velmi úzkého okruhu lidí, často ani panovníci neuměli číst a psát. Ještě **Jan Lucemburský** byl negramotný, teprve jeho synovi **Karlu IV.** se dostalo patřičného vzdělání na francouzském královském dvoře. Ani pro šlechtu tedy nebyla gramotnost vždy důležitá.

²² PernoúDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 9-10.

²³ PernoúDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 164-167.

²⁴ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 224-226.

3.3.1. *Raný středověk*

Až do 14. století nebyly tedy ve vzdělání dívek a chlapců činěny rozdíly. Vzdělání se týkalo po dlouhá staletí jen velmi malého počtu dětí (nejčastěji ze šlechtických kruhů), chudších vrstev se dlouho netýkaly ani základní schopnosti číst a psát. Děti vysoce postavených byly vesměs vychovávány vychovatelkou, stejně v této situaci byli vychováváni chlapci i dívky.

Možnost vzdělání v době středověku byla dána jenom dívkám urozeným. Cirill Merhout píše ve svém pojednání o tom, že se v královských rodinách dívkám dostávalo stejné výchovy jako chlapcům.²⁵ Učitelé královských dětí byli kněží, nejvíce tedy vyučovali královské děti zbožnosti, poté filosofii, společenské výchově, hudbě a tzv. trivium, což představovalo gramatiku, logiku a rétoriku.²⁶

Další a nejčastější možností vzdělání byly kláštery, které byly zároveň školami. Pernoudová píše, že vzdělání v nich probíhalo podobně, v mužských klášterech pro chlapce, ženské kláštery se zabývaly výchovou a vzděláním dívek, a navíc i malých chlapců (zpravidla do 12 let). Další formou vzdělání byly školy vedené laiky, v Paříži na konci 13. století byla část z nich (přesně 22 škol) podle daňových záznamů vedena ženami - správkyněmi. Na farnostech ve Francii byli ještě v roce 1403 biskupem Simonem de Bucy nabádáni faráři a kaplani ke vzdělávání dětí v městských školách, vzdělávání se stále vztahovalo na obojí pohlaví.²⁷

3.3.2. *Vrcholný středověk*

Až vrcholný středověk určil ženě místo hlavně v kuchyni a domácnosti, přinesl ženě naprosté podřízení mužům, nejprve otci, poté manželovi. Žena byla křesťanským dogmatem ještě více ponížena, pojata

²⁵ MERHOUT, C. *O dětech českých králů*. Praha : Kočí, 1918, s. 106.

²⁶ MERHOUT, C. *O dětech českých králů*. Praha : Kočí, 1918, s. 88 a 95.

²⁷ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 58-61.

méněcenně, jako pouhý „vedlejší produkt“ z Adamova žebra.²⁸ Jistě existovalo mnoho nadaných a významných žen, mnoho informací se o nich ale nedochovalo. Neboť dějiny tvoří zčásti ti, kdo je píšou, a historiky či kronikáři byli vesměs muži. Jak uvádí Alena Vodáková, kroniky byly plné informací o mužích, o válkách a jejich vítězích, ale neuchovávaly žádné informace o běžném životě, jako je rození dětí, péče o děti, práce v domácnosti nebo výroba oděvů. Takové informace z kronik většinou nevyčteme, známe je spíše díky uměleckému ztvárnění v obrazech, sochách, rytinách.²⁹ Kultura se také dříve předávala mnohem častěji ústně než písemně. Rozvoj gramotnosti tehdy souvisel hlavně se snahou církve rozšířit bibli a další církevní písemné památky mezi více lidí.

V dobách Přemyslovců často vzdělání dívek zajišťovaly kláštery, později také dvory, kam byla mladá dáma často už jako malé dítě zasnoubena. V kláštrech a na šlechtických dvorech byla většinou jediná možnost pro dívky vzdělávat se a dostat se ke knihám.³⁰ Alena Vodáková se zmiňuje o svérázném řešení dívek, které usilovaly o sebevzdělání a jistou nezávislost. Často dívky vstupovaly do ženských klášterů, které byly jediným řešením, jak se vyhnout vdavkám a manželským povinnostem, při kterých žena neměla žádný čas ani možnost pracovat na svém vzdělávání. Příkladem byly takové osobnosti jako **sv. Kateřina Alexandrijská** (patronky filosofů, učitelů, studentů, knihovníků Univerzity Karlovy i Filosofické fakulty pařížské univerzity) (příloha č. 3.), **sv. Anežka Česká** (příloha č. 4.), **sv. Hildegarda z Bingen**, **sv. Klára z Assisi** a další. Všechny tyto ženy patřily ke vzdělaným a ctnostným ženám.³¹

3.3.3. *Pozdní středověk a husité*

Pozdní středověk přinesl světu nový pohled na člověka, probouzely snahy o univerzální pojetí lidství, které nedělalo rozdíly mezi rasami, náboženským vyznáním ani národní příslušností. Rodící se humanismus

²⁸ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 26.

²⁹ VODÁKOVÁ, A. *Rod ženský*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, s. 289-291.

³⁰ MERHOUT, C. *O dětech českých králů*. Praha : Kočí, 1918, s. 106-107.

³¹ VODÁKOVÁ, A. *Rod ženský*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2003, s. 57-59.

začal každého člověka a jeho život považovat za individualitu, která má hodnotu. Lidský život měl mít smysl sám o sobě, už nebyl brán jen jako příprava na život po smrti. Pozdní středověk přinesl i církevní reformní snahy. První reformní změny začal navrhnout už ve 14. století anglický teolog **Jan Viklef**, ze kterého později čerpal i **Jan Hus**. Oba bojovali proti odpustkům a proti autoritě církve, která se podle nich stavěla před autoritu bible. Jejich díla šířená po celé Evropě byla samozřejmě mocné církvi trnem v oku. Církev situaci vyřešila jednoduše, Kostnický církevní sněm přikázal všechny spisy Viklefa i Husa spálit a zakázat.³² Jan Hus byl dále za své názory obviněn z kacířství a v r. 1415 upálen.

Jak uvádí ve svém příspěvku Jana Nechutová, ani Husovy názory na ženy se v té době církvi nezamlouvaly. O ženě Jan Hus soudil, že je bytostí, která má před Bohem rovnoprávné postavení jako muž. V té době velmi sílily protiženské názory. Žena obecně byla brána jako hříšná, proradná, pouze jako nositelka sexuální funkce. Některé ženy se v té době vrhaly do dvou extrémů, buď na sexuální dráhu, nebo na dráhu duchovní. Kritika žen se tedy od „nádoby hříchu“ rozšiřuje na „duchovně pobloudilého tvora“. Kolem Betlémské kaple i kolem Jana Husa se vyskytovaly duchovně orientované ženy tzv. bekyně. Bekyně byly duchovně založené ženy, které se shromažďovaly už od 13. století, žily jako řeholnice, ale bez složení řeholního slibu, a často se angažovaly v charitativních aktivitách.³³ Bekyně v Čechách se opíraly částečně o názory Jana Milíče z Kroměříže, který byl nakloněn tomu, aby svaté přijímání bylo i pro laickou veřejnost. Ve věci jakéhosi uznání žen jako plnohodnotného člověka před Bohem se angažoval i jeho žák Matěj z Janova, který žádal denní přijímání i pro ženy. S tím se shoduje ve svém příspěvku i Dominik Duka.³⁴

Paradoxně díky přednímu odpůrci Husa a kritika teologicky aktivních žen - Štěpána z Dolan u Olomouce - se dozvídáme o existenci české kazatelky a spisovatelky, kterou nazývá „velkou Jezábel“. Štěpán se

³² LOSKOT, Fr. *O indexech zakázaných knih*. Praha : Volná myšlenka, 1911, s. 22.

³³ NECHUTOVÁ, J. *Ženy v Husově okolí. Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 68-69.

³⁴ DUKA, D. *Předchůdci mistra Jana Husa. Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 51-52.

pohoršuje nad tím, že tato bekyně coby laická žena psala spisy v latině a česky sepsala spis na obranu Jana Husa. Štěpán kritizuje podávání svátosti pod obojí laikům i ženám, čtení a zpívání mší česky za aktivní účasti žen. Z toho je patrné, že ženy byly brány u husitů stejně rovnoprávně jako muži. Ve zbytku společnosti ale žena své postavení naprosto ztrácela.³⁵

Už v době středověku se pro některé vzdělané ženy stala kniha zdrojem obživy. Polišenský uvádí, že existovaly ženy, které po smrti manžela byly nucené se postarat o děti, a učinily tak právě prostřednictvím psaní. K takovým ženám se řadila např. **Vittoria Colonna**, která se živila po smrti manžela psaním poezie.³⁶ Další píšící ženou byla **Kristina de Pisan** (příloha č. 5.), která psala jak poezii, tak beletrii, sepsala také spoustu úvah např. o postavení ženy ve společnosti, o vzdělávání i o výchově. Kritizovala tradiční pojetí ženy – pouze jako erotické bytosti. Svým dílem se dostala dokonce do sporu s Pařížskou univerzitou, když vydala v r. 1400 báseň, v níž zhodnotila aktuální stav kdysi rytířské a vznešené Francie. Pernoudová upozorňuje na to, že v té době byl již antifeministický proud velice silný. Ve Francii se dovršil Lemaîtreovým výnosem v r. 1593, jenž zakázal ženám podílet se na jakékoli státní funkci.³⁷ Toto antifeministicky laděné smýšlení přetrvávalo dlouhá staletí a ženám dalo hodně práce a sil vybojovat zpět své rovnoprávné postavení.

3.4. *Žena v renesanci*

Renesance přinesla možnost vzdělání dalším ženám a to ženám z vrstev zbohatlých řemeslníků a obchodníků. Polišenský píše o kurtizánách, které se objevovaly ve vyšších společenských vrstvách. Kurtizány byly vlastně obdobou řeckých hetér, měly oslňovat nejen krásou, ale i duchem. Musely umět skládat básně, být hudebně vzdělané, ovládat jazyky. Mezi vzdělanci té doby byly oblíbené sonety, epické i lyrické básně, ovšem ženy z nižších vrstev, které uměly číst, dál četly vesměs

³⁵ NECHUTOVÁ, J. *Ženy v Husově okolí. Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi.*

Praha : Česká křesťanská akademie, 1995, s. 70-71.

³⁶ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva.* Praha : Jan Krigl, 2000, s. 30-36.

³⁷ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál.* Praha : Vyšehrad, 2002, s. 220-222.

životopisy svatých.³⁸ Renesance tedy s sebou přinesla prudký rozvoj vzdělání, vznik univerzit a univerzitních knihoven, ale univerzitní vzdělání již bylo určeno pouze mužům. Šíření informací tak bylo vesměs v rukou církve, církev bedlivě střežila, které informace a komu poskytne. Cenzura knih a myšlenek byla velice silná. Pernouldová píše, že vznik univerzit byl spojen s iniciativou světského kléru často zaštitěného panovníkem, světští kněží měli za cíl omezit a postupně nahradit klášterní školy žebravých řádů, které nebyly ovládnuty místními církevními autoritami, ale pouze papežem. Církevní autority chtěly ovládnout pole vzdělávání a veřejný vliv, k čemuž jim univerzity výborně posloužily. Ve 14. století se stále více začíná prosazovat pro některé obory univerzitní vzdělání, je bráno jako jediné platné, a je trestně postihována např. medicínská praxe bez diplomu, který ovšem ženy získat žádným způsobem nemohly, ačkoliv do té doby jako lékařky působily.³⁹

3.4.1. Renesanční univerzitní vzdělání

Svět univerzitního vzdělání byl ženám naprosto uzavřen a klášterní školy vlivem univerzit i dalších příčin upadaly a vzdělání na nich nebylo dostatečné pro výkon mnoha povolání. Pernoudová konstatuje, že se vznikem univerzit nastupuje obecný úpadek vzdělání žen a to z důvodu, že přístup k němu jim byl muži uměle znemožněn.⁴⁰ S Pernoudovou se shoduje i česká historička Milena Lenderová, která konstatuje, že se tato situace týkala i českého prostředí. Po vzniku pražské univerzity v r. 1348 byla také pro české urozené dívky nastavena hranice, přes kterou už se dostat nemohly. Do té doby bylo vzdělání chlapců i dívek srovnatelné, bez velkých rozdílů.⁴¹ Potom už nebylo dívkám umožněno dosáhnout vyššího vzdělání. Samozřejmě ani do univerzitních knihoven ženy neměly přístup, cesta k vědění jim tak byla uměle zatarasena.

³⁸ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 36.

³⁹ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 217.

⁴⁰ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 217.

⁴¹ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 83.

Často se z touhy po vědění stávaly urozené ženy, které neodešly do kláštera, sběratelkami knih, mecenáškami či donátorkami. Lenderová ve své rozsáhlé práci uvádí několik významných žen spojených s rozvojem knižní kultury. Jednou z nich byla **Přemyslovna Kunhuta**, představená svatojiřského kláštera benediktinek v Praze. Za působení abatyše Kunhuty v letech 1302-1321 zažil klášter benediktinek rozkvět zejména na poli knižního a duchovního bohatství. Klášter disponoval na tehdejší dobu rozsáhlou knihovnou a byl významným kulturním i vzdělávacím centrem.⁴² Významnou mecenáškou knižní kultury byla **Žofie Wittelsbašská – Bavorská**, manželka Václava IV. Žofie se významně podílela na budování knihovny pražského dvora. Knihovna bohužel neměla šťastný osud, v roce 1419 bylo mnoho knih zničeno výbuchem, další byly rozebrány jinými majiteli. Jen několik málo knih se zachránilo před revoluční bouří spolu s Žofíí v Bratislavě, kam odešla po smrti Václava IV.⁴³

I přes tlak univerzitního vzdělání si udržely některé ženské řády své poslání ve vzdělávání dívek. V době husitských válek ale došlo ke zkáze většiny klášterů (mužských i ženských), až v době pobělohorské docházelo k pozvolné obnově. Lenderová uvádí, že existovaly dívčí školy např. v těchto kláštorech: svatojiřský klášter benediktinek v Praze, klášter premonstrátek v Doksanech, dominikánský sv. Anny v Praze, kláštery klarisek v Praze, Českém Krumlově, Chebu a Týnci.⁴⁴

Před obdobím třicetileté války se vzděláváním zabývaly partikulární školy, které byly určené pouze pro chlapce a vyučovaly v latině. Pro dívky byly určené městské školy nebo několik klášterních škol. Další možností byly tzv. pokoutní školy, což byly soukromé školy, ve kterých se vyučovalo česky. Vyšší vzdělání již bylo pro dívky zapovězené. I to základní

⁴² LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 480.

⁴³ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 481-482.

⁴⁴ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 80-96.

vzdělávání bylo stále určeno jen dětem z vyšších vrstev, nejchudší vrstvy zůstávaly i nadále bez vzdělání a velmi často negramotné.⁴⁵

3.4.2. *Renesanční názory na vzdělání dívek*

Na dívčí vzdělávání v 16. století existovalo více názorů, ovšem o prospěšnosti vzdělání pro dívky se vyjadřovalo veřejně jen několik málo učenců. Mezi ně patřil např. **Juan Luis Vives**, španělský humanista, který viděl původ neřesti žen právě v nedostatečném vzdělání. **Erasmus Rotterdamský** i **Martin Luther** viděli gramotnost a přiměřené vzdělání žen jako důležitou součást ctnostné manželky. Přiměřené vzdělání žen prosazoval i **Jan Amos Komenský**.⁴⁶ Ve svých pedagogických spisech směřoval k univerzálnímu vzdělání celého lidstva. „Vševýchova“ Jana Amose Komenského se tedy týkala chlapců i dívek, bohatých i chudých, mladých i starých. Cílem univerzálního vzdělání stanovil porozumění členění myšlenek, věcí a řeči, dále rozumění cílům i prostředkům veškerého konání a nakonec odlišení podstatného od nepodstatného.⁴⁷ A k tomu vede cesta přes vzdělání a výchovu, které jsou (kromě mateřské výchovy na počátku) později předávány prostřednictvím školy. „*Podstatné složky školy jsou učitelé, žáci a dobré knihy, ...*“⁴⁸ Komenský si tedy také uvědomuje důležitost dobře vzdělaných učitelů a zpřístupnění knih jak pro chlapce, tak pro dívky. Ve *Velké Didaktice* uvádí: „*Nemůže se též uvést žádná příčina, pro kterou by ženské pohlaví ... mělo být oddáleno od umění jazyků a moudrosti. Neboť jsou též ... rovnoprávné účastnice milosti a království věku budoucího, jsou obdařeny stejně schopnou myslí k chápání moudrosti, ... Proč je tedy máme odbýt pouze abecedou a dále je od knih odhánět?*“⁴⁹

⁴⁵ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 86.

⁴⁶ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 84-85.

⁴⁷ KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Brno : Soliton, 2007, s. 120.

⁴⁸ KOMENSKÝ, J. A. *Obecná porada o nápravě věcí lidských*. Brno : Soliton, 2007, s. 142.

⁴⁹ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 75.

V průběhu 17. století se začaly opět rozvíjet ženské církevní řády, které začaly zajišťovat vzdělání pro měšťanské dívky. Patřily mezi ně voršilky, vizitantky nebo benediktinky.⁵⁰ Ve všech těchto kláštorech většinou fungovaly i knihovny, ale z největší části obsahovaly jen liturgické svazky. O tyto knihovny se staraly řádové sestry – tedy knihovnice tzv. libraria. Knihy v klášterních knihovnách byly také užívané řádovými sestrami. Na rozdíl od některých šlechtických knihoven, které často byly budovány jen pro okrasu, a ve kterých spoustu knih nikdo nikdy nečetl. O využívání knih některých šlechtických knihoven píše historička Lenka Veselá. Byly knihovny s přísným řádem, např. brunšvických vévodů ve Wolfenbüttelu, ze které si bez povolení vévody nesměl žádnou knihu vypůjčit ani její knihovník. Oproti tomu např. knihovna Petra Voka sloužila i potřebám služebníků a dvorských úředníků, rožmberským lékařům, alchymistům či hudebníkům. Sám Petr Vok hodně četl, stejně tak jako jeho manželka Kateřina z Ludanic, která využívala knihy i ze své „příruční“ knihovny.⁵¹

3.5. *Žena v době osvícenství*

Ještě v 18. století byly názory na vzdělání a gramotnost dívek a žen rozporuplné. **Johann Heinrich Pestalozzi** spatřuje nezbytnost kvalitních učebnic pro matky v počátečním vyučování dětí doma, tím předpokládá obecnou gramotnost žen. Naproti tomu **Jean-Jacques Rousseau** u dívek gramotnost nepodporoval. Jak uvádí Jana Malínská, J. J. Rousseau viděl výchovu ženy v naprosté podřízenosti muži, měla se věnovat pouze tělesné a mravní výchově, aby byla ženou, která se dobře stará o manžela a děti. Její výchova by měla být na základě rozhovorů s rozumnými lidmi, knihy podle Rousseaua nebyly pro výchovu žen vhodné.⁵²

I přes časté naladění společnosti proti vzdělání a čtenářství žen existovalo mnoho učených a sečtělých dívek, které doháněly vědomosti

⁵⁰ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 87-89.

⁵¹ VESELÁ, L. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Praha : Knihovna AV ČR, 2005 s. 83-87.

⁵² MALÍNSKÁ, J. *Do politiky prý žena nesmí – proč?* Praha : Libri, 2005, s. 10-11.

právě četbou a samostudiem. Jako příklad uvádí Polišenský např. **Manon Rolandovou**, dceru rytce, později manželku ministra vnitra porevoluční Francie. Manon Rolandová v deseti letech četla díla Plutarcha, poté Voltaira, Rousseaua, později i knihy o zemědělství i ekonomii. Sama začala později psát v revolučním nadšení příspěvky do Francouzského vlastence a Lyonského kurýra. Po vítězství jakobínů v roce 1793 byl však její život ukončen gilotinou.⁵³ Další významnou ženou revoluční Francie byla spisovatelka **Madame de Staël**, která již v patnácti letech psala právnické a politické úvahy, provozovala v Paříži salon, jak tehdy bylo ve Francii zvykem, a založila politický klub "Club de Salme".⁵⁴ Madame de Staël se stala inspirací pro **George Sandovou** - další významnou francouzskou spisovatelku, která také dokázala patriarchálnímu světu, že i žena může mít své názory a může jimi ovlivňovat společnost. George Sandová svým dílem, životními postoji a činy bojovala neúnavně za citovou a občanskou rovnost žen. „*Nepochybuj o tom, že se žena odlišuje od muže, srdce a duch jsou různé podle pohlaví ... Ale má tento rozdíl, důležitý pro harmonii věcí, stanovit duševní méněcennost? Muži často opovrhují ženou, protože není dost vzdělaná, udělali si z ní služebnou v manželství, kurtizánu v milostném vztahu. Nemilují ji dost. Žena potřebuje stejnou výchovu jako muž, ale zůstane něčím úplně jiným.*“⁵⁵ Velkým obdivovatelem George Sandové byl i Jan Neruda. Byla inspirací jistě spoustě žen, v Čechách to byly hlavně Božena Němcová a Karolina Světlá.

3.5.1. Počátky feminismu

Výše zmíněné ženy doby osvícenství spadají do první fáze feminismu, která probíhala zhruba již od konce 18. století. Pod euforií z revoluce, kdy docházelo ke zrovnoprávnění občanů, začaly i ženy volat po rovnoprávnosti. Jejich aktivity směřovaly k rovnosti práv a svobod, hlavními tématy se staly volební právo žen, rovnost přístupu ke vzdělání, rovnost majetková a rovnost příležitostí v zaměstnání žen. Polišenský

⁵³ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 143-145.

⁵⁴ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 147-150.

⁵⁵ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 161.

upozornuje na to, že právě v této době začaly prosazovat právo na vzdělání první ženy.

Mary Wollstonecraftová v Anglii začala volat po rovnosti ve vzdělání již v roce 1792, kdy sepsala svou *Obhajobu ženských práv*. Založila dívčí školu a zabývala se i ve svém díle výchovou dívek, což byly činy, které měly poukázat na to, že žena má stejné právo na vzdělání jako muž. Kritizovala společnost za to, že žena do svého postavení nerozumné a méněcenné bytosti byla postavena uměle. Jestliže ženě bylo vytýkáno, že nemá patřičné znalosti a rozhled, bylo to zapříčiněno nemožností vzdělání a duševního růstu v současné společnosti a ne nedostatečným vybavením ženy. Kritika směřovala ke společnosti, ve které začal názor na méněcenný intelekt ženy po dlouhou dobu ženám vštěpovaný přerůstat skoro v přírodní zákon.⁵⁶

Byla následována díly dalších významných žen. Lenderová se zmiňuje o **Betty Gleimové**, německé pedagožce a spisovatelce, která se také věnovala vzdělávání žen. Byla zakladatelkou dívčí školy v Brémách, napsala mnoho děl, v r. 1814 vydala své pojednání o vzdělávání žen *Knihu pro mladé ženy, manželky a matky*.⁵⁷

Velkým příznivcem feminismu byl **John Stuart Mill**, anglický filosof, který svým dílem *Poddanství žen* v r. 1869 otevřeně zkritizoval systém nerovnosti společnosti. Postavení ženy, která byla v té době naprosto podřízená muži, právně i majetkově nesvéprávná, označuje za srovnatelné s otroctvím. V dosažení rovnoprávnosti vidí kulturnější a mravnější společnost.⁵⁸

Ženy si začaly stále více uvědomovat, že cesta ke zrovnoprávnění vede přes vzdělání a sečtělост žen. Knihy se stávaly stále více mostem mezi podřízenou, nevzdělanou ženou k ženě emancipované a sebevědomé. Byly

⁵⁶ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 162-164.

⁵⁷ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 91.

⁵⁸ POLIŠENSKÝ, J. *Ženy v dějinách lidstva*. Praha : Jan Krigl, 2000, s. 152.

to nejenom knihy o rovnoprávnosti, které otevíraly ženám oči, zabývající se právě aktuální otázkou emancipace. Právě knihy byly i nositelkami vědění - učebnice, filosofické a vědecké práce. A nakonec to byly knihy psané samotnými ženami, které ukázaly světu, potažmo mužům, že ženy také mají co sdělit v tehdejší společnosti.

3.5.2. *Povinná školní docházka*

Osvícenství začalo šířit vzdělání, a tím i knihy, také do nižších vrstev obyvatelstva. Stát již neusiloval pouze o vzdělání dětí, ale o celkové zvýšení úrovně vzdělanosti občanů. Školské reformy probíhaly v mnoha zemích Evropy, zasáhly v rámci habsburské říše i Čechy.⁵⁹ Jak píše Lenderová, potřebu vzdělanějších poddaných si dobře uvědomila i **Marie Terezie** v souvislosti s kompletní reformací státního zřízení. Reforma hospodářská, správní i vojenská byla úzce propojena s reformou školní. Dále i zrušení jezuitského řádu v r. 1773 přineslo potřebu nahradit a přebudovat školský systém, čehož se Marie Terezie ujala a v rámci svých reforem vydala v r. 1775 tzv. *Schulpatent*. V té době už většina urozených dětí i dětí třetího stavu byla gramotná, ale *Schulpatent* zahrnoval školní povinnosti i pro děti řádu čtvrtého. Patent ukládal povinnost účastnit se výuky alespoň v předepsaném minimálním rozsahu a týkal se jak chlapců, tak dívek. Ovšem k posílání dívek do školy přinutilo většinu rodičů až opakované nařízení Josefa II. v r. 1780.⁶⁰ Většina triviálních škol fungovala pro chlapce i dívky, vzdělávací povinnost byla pro děti od 6 do 12 let. Zákonem zavedené vzdělávání s sebou neslo i výrobu školních učebnic, které byly dodávány do škol (pro chudé děti bezplatně) přes tzv. školní „knihosklady“, první takový knihosklad byl zřízen ve Vídni v roce vydání *Schulpatentu* - 1775.⁶¹

Od r. 1805, kdy vešel v platnost nový školní zákon, bylo základní vzdělávání navraceno pod církevní dohled. Mimo základní předměty výuky,

⁵⁹ LENDEROVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha : Karolinum, 2009, s. 191.

⁶⁰ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 88.

⁶¹ LENDEROVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha : Karolinum, 2009, s. 197-198.

kterými bylo čtení, psaní a počítání, byla rozšířena výuka náboženství. Přes dílčí úpravy vzdělávání dětí v porevolučním období 1849 – 1855 se školství dočkalo další reformy. V r. 1869 vychází říšský zákon, který prodlužuje povinnou školní docházku do 14 let (i když ještě s benevolentními úlevami), stírá rozdíly mezi vzděláváním dívek a chlapců, zavádí obecné a měšťanské školy.⁶²

Dívkami z bohatších vrstev nebyly veřejné školy ve větší míře využívány, byly nahrazeny domácím vzděláváním, někdy doplněné klášterní školou. Důvody neochoty posílat děti ze střední nebo vyšší vrstvy do veřejné školy byly dva. Sdílení společného prostoru a času s dětmi z nejhudších vrstev bylo bráno za ponižující a pochybovalo se o úrovni vzdělání v těchto školách. Druhým důvodem bylo to, že se tyto školy považovaly za nebezpečné, a to z důvodu možné nákazy nemocí šířených chudšími dětmi.⁶³

3.6. Žena v době národního obrození

V době obrození získávalo vzdělání žen na důležitosti, neboť ony to byly, kdo vychovávaly novou generaci vlastenců – Čechů.⁶⁴ Od žen se začalo očekávat, že budou ovládat dobře nejen německý, ale i český jazyk, že budou mít alespoň základní všeobecný přehled o světě a o nejdůležitějších odvětvích vědění např. botanice, zoologii, zeměpisu a historii. Žena byla „povýšena“ ve své funkci výchovy dětí, aby byla co nejvíce platná pro novou rodící se českou společnost. Do života všech lidí zasáhla podstatně i průmyslová revoluce. Technický pokrok přinesl nové možnosti, nejednalo se jen o vynálezy jako šicí nebo parní stroj, ale docházelo k mohutnému rozvoji dopravy i k rychlejšímu předávání informací např. díky telegrafu. Pokrok a informovanost se dostávaly stále více i mezi ženy. Ženy vycítily, že jejich vzdělání je v této době nutností. Pozvolna začaly vznikat vyšší dívčí školy, ve kterých se ale mohly

⁶² LENDEROVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha : Karolinum, 2009, s. 198-201.

⁶³ LENDEROVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha : Karolinum, 2009, s. 206.

⁶⁴ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 92.

vzdělávat jen dívky z bohatších rodin, které byly schopné zaplatit školné. Gramotnost a odborné vzdělání ženám otevíraly cestu k ekonomické nezávislosti.⁶⁵

3.6.1. Počátky české emancipace

Cesta k odbornému vzdělání žen tedy nebyla jednoduchá. Jednalo se o dlouhodobý proces, kdy si samy ženy musely uvědomit nezbytnost změny ve svém zakořeněném postavení ve společnosti. Trvalo ještě přes padesát let, než se od vzniku vyšších dívčích škol dostala žena k metě nejvyšší a to, že odpromovala na Karlově univerzitě. Osvaldová uvádí, že národní obrození v Čechách bylo úzce spojeno i se vzděláváním a tím i s feministickými tendencemi. Rovnost vzdělání byl totiž jeden ze základních bodů feministického hnutí.⁶⁶

Ženy dospěly již v průběhu 19. století k potřebě zrovnoprávnění vzdělání i postavení ženy ve společnosti. Jejich úsilí nebylo namířeno proti mužskému světu, ale v duchu národního obrození chtěly přispět k budování vzdělanějšího a vyspělejšího národa. Proto emancipace žen probíhala v českých zemích i za podpory významných mužů. Byli jimi např. Vojtěch Náprstek, Karel Slavoj Amerling, ale také Tomáš Garrigue Masaryk.

Je třeba si uvědomit, jak upozorňuje Malínská, že emancipaci žen a cestu ke vzdělání razily především dívky ze středních vrstev. Ženy z vrstev nejvyšších měly možnosti vzdělání a hmotného zabezpečení mnohem širší a nemusely tak nějaký boj vůbec podstupovat. A naopak ženy z nejnižších kruhů, kterých bylo ve společnosti nejvíce, nebojovaly o příležitost zaměstnání, ty bojovaly svým těžkým, každodenním zaměstnáním v továrnách nebo na polích o přežití a o zabezpečení jídla pro své děti. Byly pouhou pracovní silou, navíc levnou pracovní silou, neboť mzda i za stejnou práci byla pro ženy vždy nižší než pro muže. Z řad těchto žen se organizovaly odborové organizace bojující za zlepšení pracovních

⁶⁵ LENDEROVÁ, M. *Z dějin české každodennosti*. Praha : Karolinum, 2009, s. 206-207.

⁶⁶ OSVALDOVÁ, B. *Česká média a feminismus*. Praha : Libri, 2004, s. 18.

podmínek pro ženy.⁶⁷ Bahenská uvádí, že tohoto rozdílu mezi chudými a dívkami střední vrstvy si byla vědoma i **Karolina Světlá**: „*Chudina předešla v tomto ohledu vzdělance; ženy její jsou dávno již emancipovány, tj. na vlastní sílu poukázány. ... Děvčata tříd chudých jsou v tom aspoň poměrně lépe než dívky tříd vzdělanějších; neumějí-li ničeho, čím by se uživily, zbývá jim přec vždy služba, nenaskytuje-li se jim ani ta, tu najdou v továrnách práci, ač je to výdělek v každém způsobu strašlivý.*“⁶⁸

Boj za vzdělání tedy musely převzít ženy střední vrstvy, kterých v tehdejší společnosti bylo asi 20 %. Macháčová upozorňuje, že jejich problémem bylo, že se svým postavením neměly většinou prostředky na bezstarostný život a zároveň jim společenské postavení jejich rodin nedovolovalo pracovat na podřadnějších pracovních místech. Často se tak neprovdané nebo ovdovělé ženy dostaly do situací horší, než byla situace některých dělnických žen. Buď zůstaly širší rodině jaksi na obtíž, nebo bojovaly o vlastní přežití. Pro tyto ženy bylo východiskem právě vzdělání, které jim jediné mohlo zajistit ekonomickou nezávislost. Z počátku se tyto dívky uplatňovaly jako vychovatelky, učitelky, ošetřovatelky. Po nějaké době začaly mířit i k vyšším cílům a první odvážné dívky prolomily na počátku 20. století i hranici univerzitní.⁶⁹

3.6.2. Spolková činnost

Mezi první formy ženského hnutí a národního uvědomění patřily nepolitické i politické spolky. Jak píše Malínská, byly vlastně obdobou francouzských salonů. Také sdružovaly společnost lidí zabývajících se v debatách konkrétními problémy tehdejší společnosti. V českých spolcích se jednalo nejčastěji o vlastenecké zaměření spolků, které se soustředilo na debaty o českém jazyce, literatuře, filosofii, kultuře a s tím související rozvoji vzdělanosti a národních tradic. Takovým prvním českým

⁶⁷ MALÍNSKÁ, J. „*My byly, jsme a budeme!*“. Praha : NLN, 2013, s. 65.

⁶⁸ BAHENSKÁ, M. *Ženy na stráž!* Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 35.

⁶⁹ MACHAČOVÁ, J. *Dějiny žen*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 209-213.

vlasteneckým salonem byl spolek **Karla Slavoje Amerlinga** (příloha č. 6.), který byl založen již v r. 1841.⁷⁰

3.6.3. *Cesta k obecnému dívčímu vzdělávání*

Většina ženských spolků usilovala především o vzdělávání žen, jejich přístup ke knihám a informacím. Nejdůležitějším cílem bylo tedy budování škol pro dívky. Ne všechny počáteční snahy však byly úspěšné. Bylo nutné bojovat nejen s předsudky tehdejší společnosti ale i s finančním zabezpečením těchto zařízení.⁷¹ Eva Uhrová popisuje, že takový osud potkal i dívčí školu v Budči, kterou založil K. S. Amerling s představou širokého pokrytí dívčího vzdělání. Ve škole se měly učit předměty od chemie, přes fyziku až po grafiku a kreslení. Součástí školy byla i sklárna, brusárna, barvírna, hvězdárna, tiskárna, knihkupectví a dokonce nemocnice. Projekt s vizí samofinancování z produktů dílen ovšem po 5 letech zkrachoval. Amerlinga postavila na nohy jeho žena, která se v době nejhorší ujala vedení budečské školy, snažila se ji oddlužit, ale nakonec ji byla nucena zavřít. **Františka Amerlingová** se poté ujala jiné školy – soukromé školy B. Rajské, kterou založila a potom opustila jedna z prvních bojovnic za dívčí vzdělání a „probuzení“ žen. Tou byla vlastenecky naladěná, vzdělaná učitelka **Bohumila Rajská**, která se stala ženou F. L. Čelakovského. Jejich sňatkem skončilo působení B. Rajské v její soukromé škole a vedení tedy převzala právě F. Amerlingová. Tato škola zanikla až po smrti F. Amerlingové v r. 1870.⁷²

3.6.3.1. *Spolek Slovanek*

Jedním z prvních ženských spolků byl Spolek Slovanek, který ovšem neměl dlouhého trvání. Z důvodu přecenění sil a nedostatečné finanční a materiální podpory zanikl po dvou letech trvání. V padesátých letech pod vlivem bachovského absolutismu došlo k výraznému omezení veškeré

⁷⁰ MALÍNSKÁ, J. „*My byly, jsme a budeme!*“. Praha : NLN, 2013, s. 11.

⁷¹ MALÍNSKÁ, J. „*My byly, jsme a budeme!*“. Praha : NLN, 2013, s. 11-14.

⁷² UHROVÁ, E. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*. Praha : Krásná paní, 2009, s. 7-11.

národní organizovanosti. V té době žádné národně zaměřené spolky ani jiné organizace vznikat nemohly, povoleny byly jen spolky dobročinné. Šedesátá léta přinesla uvolnění a vzdělávání se zase dostalo do popředí zájmu tehdejší společnosti. Snaha ženských spolků byla jasná, v první řadě šlo o zbourání předsudků o postavení ženy. Předsudky, že žena je určena jen k rození dětí a péči o domácnost, byly v tehdejší společnosti velice silně zakořeněny.⁷³ Ještě v 19. století byla častým (dnes těžko uvěřitelným) argumentem nemožnosti univerzitního vzdělání pro dívky menstruace ženy. Tento namáhavý, bolestivý měsíční proces prý snižoval schopnost žen soustavného, vysokoškolského vzdělávání.⁷⁴

Představy o jediném možném štěstí, získaném pouze v manželství a plněním povinností mateřských i manželských, byly podporovány i literární tvorbou, jak uvádí Bahenská. A to tvorbou samotných žen, jako příklad lze uvést **Věnceslavu Lužickou** nebo **Honoratu Zapovou**, které nezávislé ženy považují za bytosti hodné soucitu, neboť neprovdaná žena nemůže pocítit ochranu muže a nemůže docílit společenského postavení.⁷⁵ Dokonce tvrdí, že ženy jsou stvořeny k podrobenosti mužů, k poslušnosti, a neměly by muže převyšovat ani rozumem, ani jměním, ani věkem, natož pak vzděláním. I přes to Honorata Zapová ve svém díle *Nezabudky aneb Dar našim pannám* z r. 1859 vyzývá ženy, aby ve volných chvílích četly knihy, ovšem jen ty, které hlásají víru, ctnost, mravnost, doporučuje díla historická, cestopisná nebo poezii. „... *dobrá kniha jest pokrm duše, obohacuje srdce i mysl a zaměstnává nás příjemně.*“⁷⁶ Honorata Zapová byla umírněnou feministkou, stála v r. 1848 u založení Spolku Slovanek, jehož cílem bylo vybudování dívčí školy.⁷⁷ Půl roku před svou smrtí založila vlastní dívčí školu, která ale odešla společně se zakladatelkou v r. 1856.⁷⁸ Z většího osamostatňování žen ovšem měla Zapová obavy

⁷³ MALÍNSKÁ, J. „*My byly, jsme a budeme!*“. Praha : NLN, 2013, s. 12-14.

⁷⁴ LENDEROVÁ, M. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha : NLN, 2009, s. 82-83.

⁷⁵ BAHENSKÁ, M. *Ženy na stráž!* Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 12.

⁷⁶ BAHENSKÁ, M. *Ženy na stráž!* Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 30.

⁷⁷ MALÍNSKÁ, J. „*My byly, jsme a budeme!*“. Praha : NLN, 2013, s. 12-13.

⁷⁸ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 10.

a ženy před ním varovala nejen ve svém díle. Nabádala ženy k tomu, aby svůj život vedly k roli dokonalé manželky a matky, udílela návody a rady pro dokonalou paní domu. Všechny kvality a ctnosti ženy měly být zúročeny ve prospěch manžela, dětí a rodiny. To by měl být přínos ženy pro společnost a národ.⁷⁹

3.6.3.2. *Vojtěch Náprstek*

Největším propagátorem rovnosti žen a bojovníkem za zlepšení jejich postavení byl český vlastenec a národopisec **Vojtěch Náprstek** (příloha č. 7.). Milena Secká o něm píše, že po svém návratu z devítileté emigrace v USA se zapojil aktivně do procesu národního obrození. Do Ameriky emigroval po tom, co mu hrozilo zatčení a dokonce trest smrti za účast v revolučních aktivitách v roce 1848. Vrátil se zpět až po zklidnění politické situace v Čechách, ovšem bohatší o mnoho zkušeností z vyspělejší země, kde v republikánském zřízení byly řešeny jiné problémy než ve zkorumpovaném zřízení Rakousko-Uherska. Významným dílem přispěl k vybudování Českého průmyslového muzea, které bylo spolu s organizací klubové činnosti žen pro něho nejdůležitějším počinem ze všech jeho mnohých aktivit.⁸⁰

Největší zásluhu měl v právě se rozvíjejícím emancipačním hnutí žen, veřejně upozornil na problém populační převahy žen a tím vysoký počet žen, které se nemohly uchýlit v ten „bezpečný přístav“ manželství. Začal se zabývat osudem žen, které nemohly nebo se nechtěly provdat, tvrdil, že i ony mají svou hodnotu pro společnost a měly by jim být dány příležitosti, aby svou hodnotu a nepostradatelnost ukázaly. V Americe měl několik let knihkupectví a veřejnou knihovnu, a i tam se velice zajímal o možnosti vzdělání žen a o jejich uplatňování ve společnosti. Po návratu do Prahy byl V. Náprstek ještě dlouho pod policejním dohledem, ale i přesto se snažil svému národu (a to mužům i ženám) předat co nejvíce zkušeností

⁷⁹ BAHENSKÁ, M. *Ženy na stráž!* Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 28-31.

⁸⁰ SECKÁ, M. *Americký klub dam.* Praha : Národní muzeum, 2012, s. 15-17.

načerpaných v Americe a podpořit budování národního sebevědomí a vyspělosti. Přivezl do Čech nejnovější vynálezy do domácností, které propagoval české veřejnosti. Snažil se přesvědčit ženy o přínosu vodovodu, plynového sporáku, pračky a dalších technických vynálezů pro domácí práce, příslibem bylo ušetření času, který potom mohly ženy věnovat četbě knih a vzdělávání. Podporoval elektrifikaci Prahy, vybudování telefonní sítě, zavedení tramvajové dopravy, zajímal se o životní prostor lidí, o hygienické podmínky, budování vodovodů a kanalizace. Jeho záběr byl skutečně široký, ale neocenitelný byl a je hlavně v podpoře vzdělávání a zlepšení postavení dívek a žen.⁸¹

3.6.3.3. *Americký klub dam*

V. Náprstek vybudoval ze svých knih největší soukromou knihovnu v Praze, kterou otevřel široké veřejnosti, tedy i ženám. V knihovně začal organizovat V. Náprstek pravidelné odborné přednášky pro ženy, na které zval odborníky z různých vědních oborů, přednášejícími byli např. **J. A. Purkyně, T. G. Masaryk, M. Tyrš, J. Vrchlický, J. Zeyer** a další. Čítárna jeho knihovny se stala navíc pravidelným místem setkávání těchto vzdělaných žen, které se dohodly dne 15. 1. 1865, že jejich spolek nazvou Americký klub dam (dále AKD). Americký byl nazván proto, že v té době bylo americké nazýváno to, co bylo nové, převratné.⁸² Klub byl jako volné sdružení, řádně zaregistrován nebyl z důvodu možného nežádoucího sledování členek klubu mocenskými úřady. V době předsudků a upjatého společenského bontonu musely dívky „bojovat“ zejména s vlastní rodinou, aby dosáhly kýženého povolení docházet na přednášky do domu nezadaného muže.⁸³ Za bezúhonnost přednášek se zaručila **Karolina Světlá** (příloha č. 8.), která byla jednou z prvních a hlavních členek, později v klubu i přednášela. Spolu s Boženou Němcovou patřila k tehdejším

⁸¹ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 17.

⁸² SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 21.

⁸³ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 26.

představitelkám nezávislých žen, jako jedny z mála si mohly dovolit do společnosti chodit bez doprovodu.⁸⁴

3.7. Žena na přelomu 19. a 20. století

3.7.1. Cesta k vyššímu dívčímu vzdělávání

Již v 60. letech 19. století začala Karolína Světlá aktivně prosazovat potřebu vyššího vzdělání pro dívky, potřebu rovnoprávnosti žen a jejich hospodářskou nezávislost. „*Jsmo přesvědčeni, že i pohlaví ženské co nejdříve dokáže, že byly všechny o ně strachy marny a že vyšším vzděláním a větší svobodou v jednání stokrát lépe pochopí a vykoná povinnosti svoje než duchem obmezeným, neosvíceným a zanedbaným. Nedozná se zajisté jen žena výhod emancipace, nýbrž i muž bude z nich těžit stejnou měrou.*“⁸⁵

3.7.1.1. Ženský výrobní spolek český

V r. 1870 byla činnost AKD policejně zakázána, jak píše Secká. Členky klubu situaci vyřešily tím, že se nazvaly dámami „bývalého Amerického klubu dam“ a nadále pokračovaly ve svých prospěšných aktivitách, které směřovaly nejen ke školám, ale i k sirotčincům či nemocnicím. K. Světlá s pomocí Vojty Náprstka a dalších členek AKD nasměřovala své úsilí k založení Ženského výrobního spolku českého. Ten na základě ankety v pražských i venkovských rodinách otevřel v r. 1871 první a poté další třídy obchodní a průmyslové školy pro dívky. Škola měla několik oddělení kromě průmyslových a obchodních zaměření také jazykové. Navíc pořádala bezplatné přednášky o umění, historii, literatuře a kurzy pro ošetřování nemocných i pro vychovatelky. Součástí školy byla také knihovna, kterou byla snaha budovat v každé dívčí škole. Knihovna vždy doplňovala vzdělávání ve škole, jako médium moudrosti a informací byla nezbytnou součástí vzdělání dívek.⁸⁶

⁸⁴ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 21.

⁸⁵ BAHENSKÁ, M. *Ženy na stráž!* Praha : Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2010, s. 36.

⁸⁶ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 43-47.

3.7.1.2. *Kuchařská škola Domácnost*

Dalším počinem členek AKD a **Josefy Náprstkové** (manželky Vojtěcha Náprstka) bylo v r. 1885 založení první české kuchařské školy Domácnost. O této škole se zmiňuje ve své práci také Markéta Pánková. Škola byla založena na počest stého výročí narození Dobromily Rettigové.⁸⁷ Jelikož tato škola vyučovala kuchařskému umění a tak zaručovala, že absolventky budou manželkami, které se budou oddaně a kvalitně starat o chod domácnosti a stravu rodiny, byla tato škola stejně jako ostatní kuchařské školy přijímána kladně celou společností.⁸⁸

Další takovou školou, o které píše Pavla Koritenská, byla např. Kuchařská škola **Anuše Kejřové**, založená ve východních Čechách v r. 1909. V těchto školách se nositelem vědění staly také knihy, ovšem zejména kuchařské. Často jimi byly kuchařské knihy, které napsaly samy zakladatelky škol, jako tomu bylo právě v případě Anuše Kejřové.⁸⁹

3.7.1.3. *Ženský učitelský ústav*

Z důvodu nedostatku učitelů v polovině 19. století bylo umožněno některým učitelským dcerám, někdy i manželkám, podílet se na výuce ve škole, ovšem za velmi skromný plat. Jak uvádí Pánková, k tomu, aby byla zajištěna určitá úroveň vyučování, byl v Praze založen v r. 1869 první ženský učitelský ústav. Další vznikaly i v jiných městech, jejichž zřizovatelem byla církevní instituce a byly jediným vzdělávacím místem, kde se nemuselo platit školné. Za svou odvahu vstoupit na půdu pedagogiky, na které do té doby vládli vesměs muži, musely platit ovšem jistou daň. Tou daní největší byl zejména nařízený celibát a zákaz sňatku, z čehož byly vyjmuty jen učitelky věnující se výuce ručních prací. Další

⁸⁷ SECKÁ, M. *Americký klub dam*. Praha : Národní muzeum, 2012, s. 50.

⁸⁸ PÁNKOVÁ, M. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 14.

⁸⁹ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 63.

daní bylo ješitné odmítání mužskými kolegy, kteří v jejich existenci viděli znevážení jejich vlastní práce.⁹⁰

3.7.1.4. *Další vyšší dívčí školy*

Vyšší dívčí školy začaly vznikat i v jiných českých městech, jak se zmiňuje Koritenská. Po Praze se prvním takovým městem stal Hradec Králové.⁹¹ Zde se začalo vyučovat v r. 1869 na Vyšší dívčí škole pro prvních 18 dívek. Záhy k nim přibylo mnoho dalších dívek, protože možnost vyššího vzdělání byla velice vítaná i pro mimopražské dívky. Po pěti letech už tato škola vyučovala pro 97 žákyň, později až 209 žákyň. Hasnerův zákon z r. 1869 změnil tuto školu na měšťanskou školu s vlastním učitelským sborem. Vyučovaly se 3 jazyky – český, německý a francouzský, náboženství, matematika, kreslení, zpěv, ženské práce, ale i fyzika, přírodopis, zeměpis a dějepis. Škola se starala o vzdělání dívek i o sociální péči, díky nadacím bylo umožněno např. stravování zdarma až 250 chudých žákyň, více než polovina žákyň byla osvobozena od placení školného, školní pomůcky byly poskytovány místní školní radou také zdarma, dokonce škola organizovala ošacovací či mléčné akce.⁹²

Další městskou školou v Hradci Králové byla Vyšší škola pro ženská povolání hospodářská, od jejíhož založení uplynulo v roce 2013 právě 100 let. Vyšší škola pro ženská povolání hospodářská zajišťovala odborné vzdělání pro absolventky osmileté obecné školy nebo 3 tříd měšťanské nebo střední (reálky, gymnázia nebo dívčího lycea). Vyučovaly se předměty všeobecně vzdělávací a dále odborné a praktické např. šití prádla, kreslení stříhů, paličkování, vaření, kreslení, modistství, zdravotvěda a péče o dítě. Škola se starala také o knihovnu, která byla zdrojem odborných informací nejen pro učitele, ale i pro dívky. Škola připravovala dívky pro

⁹⁰ PÁNKOVÁ, M. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2008, s. 17.

⁹¹ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 11.

⁹² KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 12-13.

hospodářsko-administrativní povolání, často se pak uplatnily jako hospodyně, ošetřovatelky, úřednice nebo vychovatelky v zámožných rodinách. Takto zúročila studium i absolventka této školy Božena Dernerová (příloha č. 9.), která nastoupila v r. 1929 po úspěšném absolvování této školy na místo vychovatelky v pražské židovské rodině.⁹³

3.7.1.5. *Soukromé školy pro vzdělávání dívek*

Kromě škol zřizovaných městskými radami existovaly školy soukromé. Např. na Královéhradecku byly školy zřizované kongregacemi řádových sester nebo soukromými osobami. O soukromé kuchařské škole Anuše Kejřové jsem se již zmiňovala výše. Kongregace Šedých sester III. řádu sv. Františka založila v roce 1935 Ošetřovatelskou školu, která byla po Praze druhou školou tohoto typu v Čechách.⁹⁴ Další řeholní školou byla Odborná škola pro ženská povolání Školských Sester de Notre Dame, která se zaměřila na vzdělání dívek v oblasti školství. Škola vzdělávala budoucí učitelky mateřských škol, opatrovatelky a vychovatelky. Školské sestry převzaly správu školy pro hluchoněmé děti, provozovaly dívčí obecnou školu i mateřskou školu. K předmětům vzdělávání jako byly pedagogika, zpěv, kreslení, tělocvik, čeština, matematika atd. patřila také vykonávaná praxe. Praxe se soustředila do mateřské školy, byla doplněna také exkurzemi do ústavů – pro hluchoněmé, pro slepce, do pomocných škol.⁹⁵

3.7.2. *Cesta ke gymnaziálnímu studiu*

Dalším zlomovým okamžikem na cestě žen ke vzdělání, o kterém píše Uhrová, bylo založení prvního dívčího gymnázia v r. 1890. Tento čin se podařil další člence AKD a to **Elišce Krásnohorské** (příloha č. 10.).

⁹³ *Příběh čtvrtý. Cesta dívek za vzděláním*. Dostupné z: <http://www.muzeumhk.cz/clanky-cesta-divek-za-vzdelanim-pribeh-ctvrty.html> [citováno 4. 3. 2014].

⁹⁴ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 55-56.

⁹⁵ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 45-48.

3.7.2.1. *Gymnázium Minerva*

Gymnázium bylo nazváno Minerva, mottem gymnázia se stal citát stoického filozofa Seneky „*Trnitou cestou ke hvězdám*“. Trnitá cesta to opravdu byla, E. Krásnohorská v boji za zřízení gymnázia sepsala na 900 různých dopisů, peticí i několik prohlášení (příloha č. 11.). Bojovala s předsudky společnosti, v gymnaziálním studiu jako předstupně vysokoškolského studia viděly i některé pokrokové osobnosti nemravné jednání. Mezi takové osobnosti patřily zpočátku i některé členky Amerického klubu dam a dokonce ředitel Ústavu pro vzdělání učitelek Emanuel Hrys nebo učitel na vyšší dívčí škole Petr Mužák, manžel Karoliny Světlé.⁹⁶ K těm, kdo E. Krásnohorskou veřejně podporovali, patřil např. spisovatel a novinář Jan Neruda nebo Karel Adámek – poslanec za Národní stranu svobodomyšlnou – Mladočechy. Řešením chybějícího gymnaziálního vzdělání pro dívky byly zpočátku návrhy o zavedení koedukace na stávajících chlapeckých gymnáziích, poté byl navržen i přijat ústupek ohledně úpravy osnov se ztížením studia pro dívky, kdy musely zvládnout látku osmiletého gymnázia za pět let. Ovšem nejvýznamnějším mezníkem na cestě ke vzniku Minervy se stala zpráva o doktorce Rose Kerschbaumové, které bylo po promoci ve Švýcarsku císařem povoleno v Salcburku provozování lékařské praxe. To bylo v té době nevídané, stalo se to klíčovým pro rozhodnutí pražských radních, že soukromé dívčí gymnázium podpoří. Bylo v zájmu prestiže Prahy, aby nebyla pozadu za monarchií.⁹⁷

V září 1890 mělo být dívčí gymnázium pod patronací spolku Minerva skutečně otevřeno, ale do začátku ještě zasáhla povodeň, která odsunula otevření na 30. září 1890. Teď už se sen stal skutečností, ve velmi skromných podmínkách tu našlo prvních 53 žákyň naději, že se jednou jako první ženy v Čechách přiblíží vysokoškolskému studiu.⁹⁸

⁹⁶ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 22.

⁹⁷ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 20-21.

⁹⁸ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 23.

Maturity Minerva až do roku 1906 pořádat nemohla, neboť neměla právo veřejnosti, konaly se na přiděleném prestižním chlapeckém Akademickém gymnáziu, před cizími a velmi přísnými, částečně zaujatými zkoušejícími. Před komisí předstoupilo nakonec 16 minervistek, z toho 3 odmaturovaly s vyznamenáním. Ale svět vysokoškolský jim zatím zůstal uzavřen, na maturitním vysvědčení dívek až do roku 1901 záměrně chyběla věta o způsobilosti k univerzitnímu studiu.⁹⁹

3.7.2.2. *Další gymnaziální výuka pro dívky*

Další dívčí gymnázia sice ještě byla zřizována (např. v Brně a Valašském Meziříčí), jak píše Koritenská, ale častěji se gymnaziální vzdělání dívek řešilo koedukací na klasických chlapeckých gymnáziích. Dívky nejprve většinou studovaly na těchto gymnáziích jako privatistky nebo hospitantky, teprve později jim bylo umožněno účastnit se výuky jako řádné studentky.¹⁰⁰

Klasické gymnázium v Hradci Králové otevřelo své brány dívkám poprvé v roce 1906, kdy přijala ke studiu první privatistku. První dívka, která na zdejším gymnáziu odmaturovala, byla hospitantka. Její úspěšná maturita proběhla až v roce 1912.¹⁰¹

Gymnázium ve Vysokém Mýtě přijalo ke studiu první privatistku již ve školním roce 1898 – 1899. Úspěšně ale odmaturovala až další privatistka Bohumila Josefyová z Vysokého Mýta, která jako první studentka na tomto gymnáziu v roce 1906 složila maturitní zkoušku s vyznamenáním.¹⁰²

Reálná gymnázia byla zaměřena spíše technicky, mezi dívkami o ně tedy velký zájem nebyl. Na královéhradeckém reálném gymnáziu byla Marie Hlaváčková první a jedinou dívkou, která jako privatistka nastoupila

⁹⁹ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 28-30.

¹⁰⁰ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 113.

¹⁰¹ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 96.

¹⁰² *Z historie Gymnázia Vysoké Mýto*. Dostupné z: <http://www.gvmyto.cz/z-historie.html> [citováno 6. 3. 2014].

ve školním roce 1910/11. Ta byla také první maturantkou na tomto gymnáziu.¹⁰³

3.7.3. *Cesta k univerzitnímu studiu*

Boj o dívčí vzdělávání se zřízením dívčího gymnázia Minerva neustal, naopak pokračoval dále. Uhrová upozorňuje, že věta o způsobilosti k univerzitnímu studiu na maturitním vysvědčení dívek chyběla, bylo třeba otevřít další zavřené dveře. Eliška Krásnohorská zase sepisovala petice a oslovovala vlivné politiky. V jejím úsilí ji podporoval dál poslanec Karel Adámek a další mladočeští poslanci hrabě Václav Kounic a T. G. Masaryk. Při proslovu 9. července 1895 bylo pádným argumentem Václava Kounice k podpoře vstupu dívek na univerzitní půdu, že v té době bylo již jen Rakousko a Německo v celé Evropě, kde byly zatvrzele dívky odmítány.¹⁰⁴

Dalším posílením v boji dívek se staly dvě Češky – **Anna Bayerová** a **Bohuslava Kecková**, které se odhodlaly vzepřít osudu a odjely studovat lékařství na ženskou univerzitu do Švýcarska. Odpromovaly již v roce 1880 a 1881. Rakouská vláda jim ovšem diplomy z ciziny neuznala, léčit jim povolila na určitou dobu pouze v Bosně až v rámci „zcivilizování“ okupované Bosny a Hercegoviny v pozdějších letech. Obě později raději zvolily život v jiné zemi, než se vystavit dalšímu ponižování. V r. 1896 se podle zákona mohly domáhat nostrifikace diplomů, ale pouze pod podmínkou, že dodatečně složí české maturitní zkoušky. Tyto dvě ženy se tedy staly pro české dívky příkladem, ale přinesly jim zároveň vizi, kam se jejich snaha musí upírat. Musí vybojovat právo studia na české univerzitě!¹⁰⁵

Cesta na univerzitní půdu nebyla jednoduchá. Jak píše Malínská, české ženy měly oporu i v pokrokových mužích, jakými byli někteří profesorové i politici. Přesto bylo mnohem více mužů, kteří se radikálně

¹⁰³ KORITENSKÁ, P. *Cesta dívek za vzděláním*. Hradec Králové : Muzeum východních Čech, 2013, s. 105.

¹⁰⁴ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 31-32.

¹⁰⁵ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 32-34.

stavěli proti ženám na univerzitní půdě. Tvrdošíjně vystupovali proti ženám zejména studenti i většina doktorů na lékařských fakultách a nejdéle přetrvával odpor na právnických fakultách. Mezi první fakulty, které zpřístupnily studium ženám, patřila filozofická fakulta. Ta povolila již od roku 1896 prvním ženám účastnit se přednášek jako hospitantky. Hospitantky se mohly účastnit přednášek jen se souhlasem vyučujícího a neměly právně umožněno skládat zkoušky. Od roku 1897 už přijímala ženy jako řádné studentky. Od roku 1900 bylo ženám umožněno studium i na lékařských fakultách. Ovšem na právnické fakulty se ženy dostaly až v roce 1918.¹⁰⁶

3.7.3.1. První česká doktorka filozofie

O první promované ženě v Čechách píše ve své práci Uhrová. Tou první ženou byla v roce 1901 **Marie Zdeňka Baborová-Čiháková** (příloha č. 12.), která vystudovala na filozofické fakultě obor zoologie. Byla jednou ze studentek gymnázia Minerva, která udělala „nový krok po cestě, na níž se boří předsudky“ jak psal po promoci o M. Baborové týdeník Zlatá Praha.¹⁰⁷ V roce 1903 se provdala za Stanislava Čiháka, a poté se jí narodily dvě dcery. Doktorka Baborová-Čiháková zůstala i nadále vědecky činná, podílela se na tvorbě přírodovědných publikací. Ale jako provdaná ztratila svou samostatnost a nezávislost, na což rozmrzele pohlížela Eliška Krásnohorská. Krásnohorská zastávala názor, že intelektuálně vzdělané ženy se nemohou věnovat zároveň vědě i rodině a domácnosti. Spousta absolventek Minervy a většina prvních univerzitně vzdělaných žen byla ovlivněna tímto názorem a zůstávaly svobodné, aby uhájily svou nezávislost.¹⁰⁸

¹⁰⁶ MALÍNSKÁ, J. *Do politiky prý žena nesmí – proč?* Praha : Libri, 2005, s. 104-108.

¹⁰⁷ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 196.

¹⁰⁸ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 201-205.

3.7.3.2. První česká lékařka

Další průkopnicí na univerzitním poli byla **Anna Honzáková** (příloha č. 13.), která promovala v roce 1902 na lékařské fakultě a dosáhla doktorátu všeobecného lékařství. Cesta k lékařskému diplomu byla zdlouhavá, nejprve jako hospitantka chodila na přednášky lékařské fakulty na německou univerzitu pražskou. Zároveň navštěvovala přednášky na české filozofické fakultě pražské univerzity. Vědění o tělesnosti a léčení těla doplňovala o vzdělání týkající se ducha, při čemž poznala i profesora **T. G. Masaryka**. Ten se žen velice zastával a pokrokově o nich hovořil. Zdůrazňoval, že ženy mají stejná práva na samostatnost, stejné povinnosti i stejnou odpovědnost.¹⁰⁹ Upozorňoval na to, že odpor k vědecké a intelektuální práci žen je směšný, když se zároveň schvaluje těžká a náročná práce žen v dělnických nebo rolnických profesích. Rozhodně nesouhlasil s tvrzením, že pro ženu je nepředstavitelně fyzicky náročné vykonávat lékařské povolání a že žena je schopna pouze práce ošetřovatelky. Dobře si uvědomoval, že práce ošetřovatelky je často fyzicky mnohem náročnější.¹¹⁰ V roce 1900 bylo zákonem schváleno studium žen na lékařské fakultě, tím se otevřely ženám další dveře. Jako první je otevřela Anna Honzáková, když po složitém shánění potvrzení o účasti na přednáškách za celých 10 semestrů jako hospitantka zvládla potom během jednoho roku 12 zkoušek ke třem rigorózům.¹¹¹

3.7.3.3. První česká doktorka práv

První doktorkou práv a notářkou se stala až v roce 1922 **Anděla Kozáková** (příloha č. 14.). Ani její cesta k titulu doktorky práv a notářky nebyla jednoduchá. Nejprve absolvovala dívčí lyceum a poté přešla ve školním roce 1916/1917 na chlapecké reálné gymnázium v Rokycanech. Tam přetrvávaly stále maloměšťácké názory na vzdělávání dívek, a proto tam mohla studovat jen jako privatistka. Podmínky studia byly velmi

¹⁰⁹ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 36.

¹¹⁰ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 42.

¹¹¹ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 40-43.

náročné, o přestávkách nesměla být ve třídě, ale v kabinetě, učitelé ji nemohli vyvolávat, všechnu látku se musela naučit ke zkouškám, které se konaly jen v pololetí a konci školního roku. Na některých chlapeckých gymnáziích byly dívky zkoušené dokonce jen jednou ročně ze všech předmětů.¹¹² Před samotnou maturitou bylo pro dívky přichystáno ještě další „zpestření“ a to tzv. předzkoušky. Jak se o tom vyjádřila sama Kozáková, dívky měly dva měsíce před maturitou předvést znalosti z pěti nematuritních předmětů za celých osm let. Bylo jasné, že se dívkám ztěžovalo učení mnohem více než chlapcům zároveň s rozšířeným tvrzením, že dívky mají k duševní práci mnohem menší schopnosti a odolnost. Nedokázaly svým intelektem a odvahou pravý opak? Po tvrdých letech na chlapeckém gymnáziu už byla Anděla Kozáková na boj s univerzitním světem dobře připravena. Na právní fakultě se první hospitantky objevovaly od začátku 20. století, ale dlouho nebylo umožněno ženám řádné studium, tak studentky přecházely na jiné fakulty, nejčastěji na filozofickou. Teprve v roce 1919 bylo oficiálně povoleno ženám řádné studium i na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, o rok později v Brně a Bratislavě. Anděla Kozáková ukončila úspěšně v roce 1922 třemi rigorózy studium na Právnické fakultě.¹¹³

Ovšem při hledání zaměstnání opět narazila na uzavřený, muži obsazený svět. Nakonec ji ministerstvo sociální péče přijalo, ale pouze jako smluvní zaměstnankyni, což znamenalo možnost kdykoliv jí propustit a za plat, který se vyplácel středoškolákům. Chtěla být užitečná v sociální péči, ale vycítila, že tady jí možnost uplatnění dána nebude. Rozhodla se tedy dobýt další metu a několikrát se přihlásila k notářským zkouškám. V roce 1928 byla konečně ke zkouškám připuštěna, složila je výborně, ale samostatnou notářku vykonávat stále nemohla, byla žena. Od vzniku republiky měly ženy otevřeny všechny dveře ke vzdělání, ale uplatnění jejich vzdělání v praxi bránily další hradby, které bylo velmi těžké zbořit. Stigma druhého pohlaví – jak na to upozornila později ve své práci *Druhé*

¹¹² UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 211-212.

¹¹³ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 215.

pohlaví **Simone de Beauvoire** – se objevovalo nejčastěji mezi vysokoškolsky vzdělanými ženami.¹¹⁴

Ženy si začaly uvědomovat, že právně vydobily rovnoprávnost, ale v praxi se jí stále nedočkaly. Stále byly ve společnosti uplatňované předsudky a ženám bylo bráněno vykonávat zaměstnání odpovídající jejich vzdělání. Po vyhraném boji o právo na vzdělání bylo nutné vybojovat právo na práci. S posláním bojovat proti dalším předsudkům vznikl v roce 1903 spolek Ženský klub český, který byl založen iniciativou učitelky (později senátorky) **Františky Plamínkové**. V článku *Několik poznámek o práci československých žen* F. Plamínková shrnula hlavní cíl a rys emancipačního ženského hnutí. Uvedla, že nejdůležitějším motivem hnutí bylo uznání lidské důstojnosti ženy a uznání lidské rovnosti s mužem. Zdůraznila, že hnacím motorem byly vždy mravní motivy, s cílem zharmonizovat vzájemný poměr obou pohlaví.¹¹⁵ T. G. Masaryk později nastínil v dodatku ke stati F. Plamínkové, jaká by měla být žena, která má vliv na mravní úroveň rodiny i veřejného života. Taková žena by sama měla být mravně čistá, s upřímným zájmem o své okolí. Dále souhlasil s F. Plamínkovou, že ženské úsilí o svobodu a rovnoprávnost je správné a je třeba ho směřovat mravně a prakticky.¹¹⁶ Spolkově se zapojila i JUDr. Kozáková, soustředila se na svůj obor a začala sbírat informace o současném postavení žen v jiných zemích. Již v roce 1923 uvedla v časopise *Všehrd fakta* o existenci středověkých právniček v Itálii, o existenci advokátek a notářek již na počátku 20. století v USA, Austrálii, Švédsku a Norsku.¹¹⁷ Dále zpracovala historické prameny - středověké české zákony - a shromáždila tak informace o postavení středověkých žen v českých zemích. Informace zpracovala v roce 1926 v díle *Právní postavení ženy v českém právu zemském* (příloha č. 15.), o němž se podrobněji zmiňuji již na str. 9.¹¹⁸ Kritiku stavu nerovnoprávného postavení

¹¹⁴ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 217.

¹¹⁵ MASARYK, T. G. *O ženě*. Praha : ČIN, 1929, s. 12-13.

¹¹⁶ MASARYK, T. G. *O ženě*. Praha : ČIN, 1929, s. 18-19.

¹¹⁷ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 222.

¹¹⁸ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 222-224.

univerzitně vzdělaných žen (zejména doktorek práv) shrnula Kozáková v přednášce *O postavení ženy vysokoškolsky vzdělané a o tom, co nám schází* v roce 1929 u příležitosti *Výstavy moderní ženy* v Brně. Upozornila na skutečnost, že 6 let od prvních ženami dosažených doktorátů z právních věd stále trvá situace, kdy se většina právniček dostala pouze na místa zapisovatelek. V té době byla do státní služby definitivně přijata jen jedna jediná žena a několik dalších pracovalo v roce 1927 u soudu, ale vesměs bezplatně. Zároveň upozornila na to, že se tak děje v době, kdy jsou pro nedostatek soudců přijímáni i muži nedostudovaní nebo cizinci.¹¹⁹ Teprve v roce 1938 se JUDr. Anděla Kozáková dočkala jmenování notářkou, ale rok 1938 přinesl (nejen Kozákové) daleko větší změny a zásah do života celé republiky. Dalším zlomovým rokem byl pro Kozákovou rok 1948, po únorových událostech už zbytek svého života prožila ve Francii a ve Spojených státech.¹²⁰

Již v roce 1929 Kozáková upozorňovala na to, že rovnoprávnosti ve vzdělání u žen bylo právně dosaženo, ale ženám bylo i nadále znemožňováno pracovat na odpovídajících funkcích. Pustila se do boje se státem o právo na práci. Chtěla, aby rovnoprávnosti bylo dosaženo i v praxi.¹²¹ Kozáková tak o 30 let dříve vlastně upozornila na problém, kterým se zabývala v 60. letech 20. století druhá fáze feminismu. Ta probíhala nejvíce v USA, kde ženy upozorňovaly na to, že formálně rovnoprávnost žen sice proběhla, ale v praxi nerovné příležitosti přetrvávaly. Druhá fáze feminismu se do českých zemí přes „železnou oponu“ skoro nedostala. Ženy v české zemi ani nemohly řešit takové problémy, protože se do situace doma sedících manželek zaměstnaných mužů nedostávaly. V tehdejší politice, která hleděla na nepracující ženu jako na příživnici, nebylo pro takové pocity místo.¹²²

¹¹⁹ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 228-229.

¹²⁰ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 238-240.

¹²¹ UHROVÁ, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 229.

¹²² OSVALDOVÁ, B. *Česká média a feminismus*. Praha : Libri, 2005, s. 40.

3.7.4. Uplatnění ženy v práci s knihou

Kniha byla pro ženu nositelkou informací a nástrojem k jejímu vzdělání. Vzdělání otevřelo ženám cestu k rovnoprávnému postavení nejen na pozici studentek a studentů, ale také na pozici zaměstnání. Odpovídající zaměstnání přinášelo ženám nezávislost a samostatnost. Tato složitá cesta žen vedla přes spoustu knih, které ženám ukazovaly směr. A některé ženy cesta za emancipací přivedla zpět ke knihám, zvolily si obor svého zaměstnání s knihami spojený.

3.7.4.1. Spisovatelky, novinářky

O významných spisovatelkách nebo básnířkách starověku, středověku i novověku jsem se zmiňovala již v předchozích kapitolách. V této kapitole bych se chtěla zaměřit zejména na ženy, na které se ještě v mé práci nedostalo, a které jsou také významné pro sebeuvědomění ženy v době, kdy žily.

Pernoudová se zmiňuje o jisté paní **Dhuodě**, která žila na území dnešní Francie v 9. století. Od vznešené paní Dhuody pochází nejstarší spis o výchově *Příručka pro mého syna*, který sepsala. Spis sepsala v latině, což dokazuje i úroveň její vzdělanosti, neboť v té době byla latina jazykem vzdělaných lidí.¹²³

Velkým přínosem pro osvětu v ošetřovatelství nemocných byly spisy Angličanky **Florence Nightingalové**. Tato žena byla první profesionální ošetřovatelkou, čímž se stala také významnou osobností v oblasti emancipace žen. S posláním zkvalitnění péče o nemocné otevřela svou ošetřovatelskou školu a sepsala na 200 prací, které dodnes slouží jako základ pro ošetřování nemocných. Její nejvýznamnější prací jsou *Zápisky o ošetřovatelství* vydané roku 1859, které znamenaly radikální obrat v pojetí

¹²³ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál*. Praha : Vyšehrad, 2002, s. 44.

hygieny a péče o nemocné. V českém vydání *Zápisky* vyšly v roce 1874, jejich editorkou byla Žofie Podlipská.¹²⁴

Nejvýznamnější spisovatelkou národního obrození byla samozřejmě **Božena Němcová**, roz. Barbora Panklová (příloha č. 16.), která svými díly i svým životem ukazovala ženám cestu nejen k vlastenectví, ale i k emancipaci. Jak se o ní vyjadřuje Marie L. Neudorflová ve své publikaci, Božena Němcová se zajímala aktivně o postavení žen i o veřejné záležitosti. Její láska k českému jazyku a k českému národu se promítla v její národopisné práci, která se často blížila až etnografii. Tuto lásku k češtví v ní probudila babička, o které později napsala nejceněnější české dílo. Babička jí vštěpovala úctu k českému národu a jazyku přes přísný zákaz své dcery, matky pozdější spisovatelky. Božena Němcová se nebála vzepřít i později, když jako matka se čtyřmi dětmi opustila manžela, se kterým byla hluboce nešťastná. Rozhodla se bojovat proti konvencím a postarat se o sebe i děti sama. To byl tehdy velmi odvážný krok, který ale dodal odhodlání i dalším ženám v cestě za svými sny. Své poslání národní buditelky a úkol tehdejší české ženy vyjádřila v básni *Ženám českým* (příloha č. 17.), kterou otiskly *Květy* v roce 1843. Božena Němcová spolu s Karolínou Světlou byly první ženy, které chodily na přednášky do Náprstkova salónu. Založení Amerického klubu dam už Němcová nestihla, zemřela v roce 1862, tedy 3 roky před ustanovením tohoto pokrokového sdružení žen.¹²⁵

Významnou spisovatelkou byla také **Karolina Světlá** (příloha č. 8.) roz. Johanka Rottová, další jiskra v národním obrození, v literární tvorbě žen a emancipaci žen. Ke svému vlasteneckému postoji se musela složitě probíjet přes měšťácky a proněmecky zaměřenou rodinu, do které se narodila. Rodina jí zakazovala četbu i jiné formy intelektuálního rozvoje, hra na klavír a mnohohodinové umělecké vyšívání mělo nahradit knihy a odvrátit ji od touhy vzdělávat se a psát. Až rodinný lékař před hrozbou duševního vyhoření jí psaní a četbu doporučil. Na další literární cestu

¹²⁴ KUTNOHORSKÁ, J. *Historie ošetrovatelství*. Praha : Grada, 2010, s. 42-43.

¹²⁵ NEUDORFLOVÁ, M. L. *České ženy v 19. století*. Praha : JANUA, 1999, s. 25-27.

ji navedla Božena Němcová a sestra Žofie Rottová, později známá jako Sofie Podlipská. Obě sestry se staly později významnými přispěvatelkami do časopisu *Ženské listy*, které začaly vycházet v roce 1873 zásluhou publicistky Věnceslavy Lužické, poté za vydatné podpory Ženského výrobního spolku českého, který založila právě K. Světlá. Později se stala redaktorkou *Ženských listů* Eliška Krásnohorská. K. Světlá se věnovala samostatné literární činnosti, která byla označena termínem vesnický román.¹²⁶ Dále se zapáleně věnovala postavení žen ve společnosti a jejich vzdělávání, byla členkou několika emancipačně orientovaných spolků, dále byla spoluzakladatelkou Amerického klubu dam a zakladatelkou již zmíněného Ženského výrobního spolku českého. V ženách probouzela vlastenectví i touhu po intelektuálním růstu, v r. 1867 vydala statě *O vychování žen a Listy ženám o ženách*.¹²⁷

Sofie Podlipská, mladší sestra Karoliny Světlé, byla spisovatelkou, překladatelkou z francouzštiny, aktivní činovnicí v ženských spolcích (Minerva, AKD). Pocházela ze stejné rodiny jako Karolina Světlá, tedy proněmecké a upjaté. Až po sňatku s lékařem Josefem Podlipným se začala literárně i vlastenecky rozvíjet. Brzy ovšem ovdověla a byla nucena začít živit sebe a své dvě děti, učinila tak právě literární tvorbou. Její tvorba byla zejména v duchu romantismu, ale některá díla byla zaměřena i na výchovu dětí a mládeže. Nicméně její tvorba nedosahovala vysoké kvality, z existenčních důvodů převažovala spíše kvantita. Ovšem aktivita Podlipské ve věci zlepšení postavení žen ve společnosti byla mnohem úspěšnější a přínosnější. Velkým dílem přispěla k pokroku ve vzdělání dívek a možnosti rozvinutí a uplatnění jejich schopností a nadání. Její smýšlení bylo na tehdejší dobu značně pokrokové, ale přesto byla stále silně ovlivněna romantismem a hlubokou křesťanskou vírou. Pro ženu tedy, podle Podlipské, bylo důležité získání vzdělání a rozvinutí jejích dovedností,

¹²⁶ NEUDORFLOVÁ, M. L. *České ženy v 19. století*. Praha : JANUA, 1999, s. 85-86.

¹²⁷ UHROVÁ, E. *České ženy známé a neznámé*. Praha: E. Uhrová, 2008, s. 173.

ale byla to cesta především k tomu, aby se stala dokonalou manželkou a matkou.¹²⁸

3.7.4.2. *Knihovnice*

O jedné z prvních známých knihovnic se zmiňuje ve své práci Pernoudová. Získala prameny, které dokládají existenci knihovnice **Agend Morel** v klášteře Notre-Dame v Saintes.¹²⁹

Již v 15. století byla v ženském Klášteře sv. Jiří v Praze knihovnicí žena, jak uvádí Václav Vladivoj Tomek v Dějepise města Prahy.¹³⁰

Jak je uvedeno ve Slovníku českých knihovníků (SČK), první profesionální českou knihovnicí byla **Klára Špecingrová**, která působila v letech 1874 - 1887 v knihovně Vojty Náprstka, věnovala se dále psaní fejetonů, překladům anglické a ruské literatury, psala příspěvky do novin a časopisů např. do *Národních listů*, *Ženských listů*, *Světobzor* atd.¹³¹

Další významnou knihovnicí byla **Flora Kleinschnitzová**, která pracovala od roku 1919 v oddělení rukopisů a starých tisků Národní a univerzitní knihovny v Praze. Podílela se na tvorbě *Knihopisu českých a slovenských tisků*, zejména na části od doby nejstarší až do konce 18. stol. Přispívala do *Časopisu československých knihovníků* i do *Slovanské knihovědy*. V letech 1937 - 1939 dokonce přednášela i na Karlově univerzitě o česko-švédských literárních vztazích.¹³²

Další významnou knihovnicí byla **PhDr. Milada Paulová**, jež se stala první ženou, která dosáhla akademických hodností. V roce 1925 byla jmenována docentkou, v roce 1935 byla již řádnou profesorkou slavistiky

¹²⁸ NEUDORFLOVÁ, M. L. *České ženy v 19. století*. Praha : JANUA, 1999, s. 87-88.

¹²⁹ PERNOUDOVÁ, R. *Žena v době katedrál* s. 59.

¹³⁰ TOMEK, V. V. *Dějepis města Prahy*. s. 232. Dostupné z:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowPageDoc.do?id=3026200&idpi=20379310> [citováno 23. 2. 2014].

¹³¹ SČK. *Špecingrová, Klára*. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=438> [citováno 22. 2. 2014].

¹³² SČK. *Kleinschnitzová, Flora*. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=41> [citováno 22. 2. 2014].

a byzantologie. Zapořila se aktivně do podpory uplatnění žen ve vědecké práci i ve vědeckých knihovnách.¹³³

3.8. Žena v současné době

Po dlouhé cestě, kterou musela žena projít, než mohla začít přijímat informace z knih rovnoprávně jako muž, se ženě dostalo odměny zpřístupnění knih a vědění. A dokonce svět knihoven a knihkupectví nakonec nejen dobyly, ale i ovládly, jak ukazují statistiky níže. Žena dokázala světu, že kniha a žena k sobě patří, a že jejich symbióza přináší užitek celé společnosti.

3.8.1. Statistika čtenářů a čtenářek

Ze statistického rozboru dr. Trávníčka vyplývá, že ženy - čtenářky v dnešní době výrazně převažují nad muži - čtenáři. Jako kritérium pro čtenáře je stanoveno přečtení alespoň jedné knihy ročně. Rozbor byl proveden v roce 2007 a 2010, výsledkem byly tyto poměry:

Rok	Gender	Čtenář	Nečtenář
2007	muži	77 %	23 %
	ženy	88 %	12 %
2010	muži	73 %	27 %
	ženy	85 %	15 %

Z tabulky vyplývá, že muži - nečtenáři představují dvakrát větší skupinu než ženy - nečtenářky.¹³⁴⁺¹³⁵ U čtenářů beletrie a poezie je tento rozdíl ještě výraznější (ve prospěch žen). Podobný poměr rozložení mužů a žen je vidět i v počtu návštěvníků veřejných knihoven (muži 34 %, ženy

¹³³ SČK. Paulová, Milada. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=142> [citováno 22. 2. 2014].

¹³⁴ TRÁVNÍČEK, J. *Čteme?* Brno : Host, 2008 s. 57.

¹³⁵ TRÁVNÍČEK, J. *Čtenáři a internauti*. Brno : Host, 2011 s. 55.

46 %).¹³⁶ Další obdobný poměr vykazuje počet knih v domácích knihovnách, muži mají v průměru 240 knih, ženy mají průměrně 305 knih.¹³⁷ Rozbor dr. Trávníčka je velmi rozsáhlý, ve své práci jsem použila jen několik málo údajů, které dokreslují aktuální stav vztahu ženy ke knize.

3.8.2. Statistika zaměstnanců knihoven

Jako další ukazatel současného genderového rozdělení v práci s knihou nám může posloužit *Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v ČR v roce 2011* provedená Národní knihovnou (NK).¹³⁸

Typ knihovny	Muži	Ženy
Veřejné	11,1 %	88,9 %
Krajské	17,4 %	82,6 %
Specializované	22,2 %	77,8 %
Vysokoškolské	15,2 %	84,8 %

Ve shrnutí analýzy NK se uvádí, že v současné době probíhá v knihovnickém prostředí mírný ústup převahy žen. Ženy se ve větší míře začaly uplatňovat v profesi knihovnic zejména po roce 1919, kdy byl vydán zákon o veřejných knihovnách obecních. V *Narižení vlády republiky*

¹³⁶ TRÁVNÍČEK, J. *Čtenáři a internauti*. Brno : Host, 2011 s. 97.

¹³⁷ TRÁVNÍČEK, J. *Čteme?* Brno : Host, 2008 s. 75.

¹³⁸ *Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v ČR*. s. 16. Dostupné z:

<http://knihovnam.nkp.cz/docs/ZpravaAnalyzaPracovniku2011.pdf> [citováno 23. 3. 2014].

československé k tomuto zákonu se počítalo již oficiálně jak s knihovníky, tak s knihovnicemi.¹³⁹

Po období, kdy tedy v knihovnické profesi převažovaly výrazně ženy, zaznamenává analýza NK mírný vzestup mužského zastoupení. V roce 1998 bylo zastoupení mužů v knihovnách 7 %, v roce 2004 to bylo 9 %, v roce 2011 už bylo mužů průměrně 12 %.¹⁴⁰

¹³⁹ Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, Č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. s. 11. Dostupné z: knihovnam.nkp.cz/docs/KnihovniZakon_1919.doc [citováno 23. 3. 2014].

¹⁴⁰ Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v ČR. s. 16. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/ZpravaAnalyzaPracovniku2011.pdf> [citováno 23. 3. 2014].

ZÁVĚR

Ve své práci jsem se snažila o zmapování složité cesty žen do světa informací a knih, který byl po staletí v mužské dominanci. Cílem mé práce bylo dále poukázat na to, že navzdory umělým bariérám, stavěným v určitých dobách muži, bylo mnoho žen, které dokázaly i v těžkých dobách tyto bariéry prolomit a ukázat světu, že také mají co říct. Mocní v každé době věděli, že síla informací je veliká, a že kniha, jako nositel informací a vědění, může být nebezpečná i vlivná. Myšlení lidí a společnosti bylo a je vždy utvářeno tím, jaké informace se v té které společnosti lidem podsouvají.

Přesvědčit společnost o tom, že je od nepaměti žena méněcenná a naprosto podřízena muži, nebylo v době informačně značně omezené společnosti tak složité. Problém pro mocné muže nastal, když se objevovaly ženy, které se svému poníženému postavení vzepřely. Ženy, které vystoupily z uzavřeného světa domácnosti, tak často činily pod mužským pseudonymem, aby za svou opovážlivost nebyly společností odsouzené. Jiné ženy už byly odhodlané nést svou „kúži na trh“ bez zbytečného skrývání a hrdě se hlásily k tomu, že jsou ženy. Ovšem některé z nich na svou odvahu tvrdě doplatily, snaha některých byla „oceněna“ dokonce i gilotinou. Nejen tyto ženy byly inspirací pro další průkopnice v boji za přístup k vědění. V 19. století už ženám nehrozil bezprostředně trest smrti, ale nátlak společnosti byl přesto velmi silný, tudíž i pro tyto ženy, bojující za přístup žen k vědění, platilo, že se jednalo o ženy, které se nebály překročit hranice konvenčnosti a jít tzv. „proti proudu“.

Zejména díky těmto osvíceným ženám mají dnešní ženy možnost studovat rovnoprávně jako muži a zastávat pozice lékařek, právniček, doktorek filozofie i knihovnic nebo archivářek. Dnešní studentky už si často ani neuvědomují, že před pouhým stoletím ještě nebylo studium dívek tak samozřejmé a pro většinu z nich téměř nemožné. Tehdy i provozování praxe lékařky, doktorky práv nebo botaničky bylo pouhým snem. Dnes se ženy

uplatňují téměř ve všech odvětvích rovnoprávně jako muži, některá odvětví, dříve spravována výhradně muži, např. knihovnictví a školství, ženy dokonce ovládly.

Své povolání ženy vykonávají výborně i méně dobře, s osobním nasazením nebo jen s výdělečným motivem. Stejně je to ovšem i v mužském světě, i zde existují špičkoví i průměrní jedinci. Schopnosti člověka ve většině činností nejsou určeny příslušností k pohlaví, záleží zejména na vrozeném intelektu a na osobnostním profilu každého jedince, ten se však bez možnosti vzdělání rozvíjet nemůže. Dnes tedy ženy, po tom, co si vydobily právo na vzdělání a přístup k informacím, důstojně ukazují světu, že ho mají čím obohatit. Žena má svou cenu pro společnost a má v ní plnohodnotné místo, které by si i nadále měla hájit.

Seznam použité literatury

1. BAHENSKÁ, Marie, HECZKOVÁ, Libuše a MUSILOVÁ, Dana. *Ženy na stráž! : české feministické myšlení 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. 335 s. ISBN 978-80-86495-70-5.
2. CEJPEK, Jiří et al. *Dějiny knihoven a knihovnictví*. 2., dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 247 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-246-0323-3.
3. ČADKOVÁ, Kateřina, ed., LENDEROVÁ, Milena, ed. a STRÁNÍKOVÁ, Jana, ed. *Dějiny žen, aneb, Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie: (sborník příspěvků IV. pardubického bienále 27.-28. dubna 2006)*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2006. 601 s. ISBN 80-7194-920-5.
4. HOŘEC, Jaromír. *Počátky české knihy*. Praha: Votobia, 2003. 158 s., [24] s. obr. příl. ISBN 80-7220-127-1.
5. KING, Peter J. *Sto filozofů: život a dílo největších světových myslitelů*. Vyd. 1. Praha: Metafora, 2007. 192 s. ISBN 978-80-7359-088-8.
6. KOMENSKÝ, Jan Amos, DAŘÍČEK, Miloslav, ed. a DŘÍMAL, Milan. *Jak dovedně užívat knih, hlavního nástroje vzdělávání: Řeč pronesená na počátku prací ve větší síni potocké školy 28. listopadu 1650*. Uherský Brod: Muzeum J. A. Komenského, 1996. 27 s.
7. KOMENSKÝ, Jan Amos a SEDLÁČEK, Miroslav, ed. *Jana Amose Komenského Obecná porada o nápravě věcí lidských: (výbor z díla)*. 1. vyd. Brno: Soliton, 2007. 309 s. ISBN 978-80-239-8919-9.
8. KORITENSKÁ, Pavla. *Cesta dívek za vzděláním: dívčí školství v Hradci Králové a okolí od konce 60. let 19. století do 1. poloviny 20. století*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech v Hradci Králové, 2013. 127 s. ISBN 978-80-85031-94-2.
9. KUTNOHORSKÁ, Jana. *Historie ošetrovatelství*. 1. vyd. Praha: Grada, 2010. 206 s. ISBN 978-80-247-3224-4.
10. LENDEROVÁ, Milena, JIRÁNEK, Tomáš a MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2009. 430 s. ISBN 978-80-246-1683-4.
11. LENDEROVÁ, Milena, ed. et al. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 853 s. ISBN 978-80-7106-988-1.

12. LÁŠEK, Jan Blahoslav, ed. et al. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi: sborník z mezinárodního symposia, konaného 22.-26. září 1993 v Bayreuthu, SRN*. Vyd. 1. Praha: Česká křesťanská akademie, 1995. 333 s. ISBN 80-85795-17-5.
13. LOSKOT, František. *O indexech zakázaných knih: [index římský a indexy české]: kniha pro každého čes. člověka*. Praha: Volná myšlenka, 1911. 57, 2 s. Knihovna Volné myšlenky Řada 2; sv. 3.
14. MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!": české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013. 250 s. ISBN 978-80-7422-219-1.
15. MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. 173 s. Gender sondy; sv. 3. ISBN 80-7277-295-3.
16. MERHOUT, Cyril. *O dětech českých králů*. Praha: Kočí, 1918. 249 s., 3 l. Umělecké snahy; sv. 110.
17. NEUDORFLOVÁ-LACHMANOVÁ, Marie. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: JANUA, ©1999. 446 s. ISBN 80-902622-2-8.
18. OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004. 158 s. Gender sondy; sv. 1. ISBN 80-86429-31-8.
19. PÁNKOVÁ, Markéta, MORKES, František a MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzdělávání dívek v Čechách*. 2., upr. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J.A. Komenského, 2008. 35 s. ISBN 978-80-86935-06-5.
20. PERNOUDOVÁ, Régine. *Žena v době katedrál*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2002. 255 s. Kulturní historie. ISBN 80-7021-544-5.
21. POLIŠENSKÝ, Josef a OSTROVSKÁ, Sylvia. *Velké a malé ženy v dějinách lidstva*. Vyd. 1. Praha: Jan Krigl, 2000. 241 s. ISBN 80-902045-5-4.
22. SECKÁ, Milena. *Americký klub dam: krůček k ženské vzdělanosti*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, ©2012. 347 s. ISBN 978-80-7036-366-9.
23. TOBOLKA, Zdeněk Václav. *Knihy: Její vznik, vývoj a rozbor*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1950. 243, [3] s. Delta.
24. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize: (2007)*. Vyd. 1. Brno: Host, 2008. 207 s. ISBN 978-80-7294-270-1.

25. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čtenáři a internauti: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)*. Vyd. 1. Brno: Host ve spolupráci s Národní knihovnou České republiky, 2011. 191 s. ISBN 978-80-7294-515-3.
26. UHROVÁ, Eva. *Anna Honzáková a jiné dámy*. Vyd. 1. [Česko]: E. Uhrová, ©2012. 268 s. ISBN 978-80-260-3152-9.
27. UHROVÁ, Eva. *České ženy známé a neznámé*. Vyd. 1. Praha: E. Uhrová, ©2008. 191 s. ISBN 978-80-254-3002-6.
28. UHROVÁ, Eva. *Ženy, které uměly myslet i bez manžela*. 1. vyd. Praha: Krásná paní, 2009. 77 s. ISBN 978-80-86713-55-7.
29. VESELÁ-PRUDKOVÁ, Lenka. *Knihy na dvoře Rožmberků*. Vyd. 1. Praha: Knihovna Akademie věd ČR, 2005. 359 s. ISBN 80-86675-06-8.
30. VODÁKOVÁ, Olga, ed. a VODÁKOVÁ, Alena, ed. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 356 s. ISBN 80-86429-18-0.

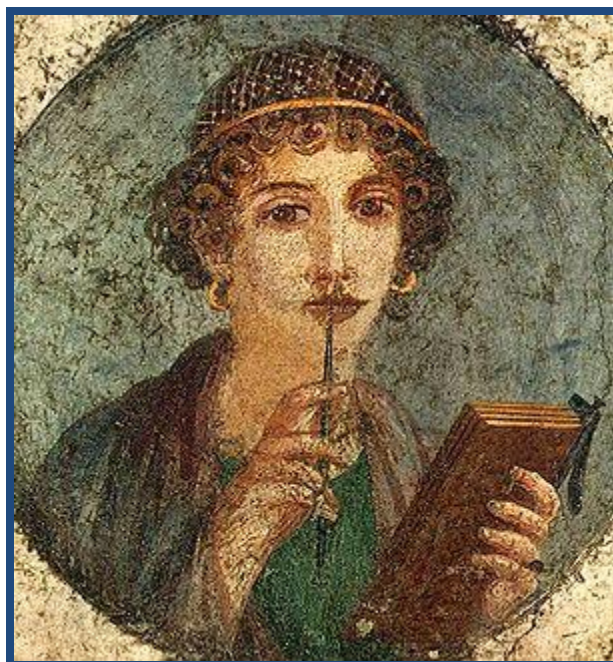
Seznam elektronických zdrojů

1. Cesta dívek za vzděláním. Příběh čtvrtý. In: *Muzeum východních Čech v Hradci Králové* [online]. Hradec Králové: 2013 [citováno 4. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.muzeumhk.cz/clanky-cesta-divek-za-vzdelanim-pribeh-ctvrty.html>.
2. ČÁDA, František. Účast žen ve filosofii antické. In: *JSTOR, Listy filologické / Folia philologica*. Roč. 38, Čís. 3/4 (1911), pp. 178-201. [online]. ©2000-2013 [citováno 3. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/23444257>.
3. HOUŠKOVÁ, Zlata. PILLEROVÁ, Vladana. Analýza věkové, vzdělanostní a mzdové struktury pracovníků knihoven v ČR. In: *Národní knihovna* [online]. Praha: 2013 [citováno 23. 3. 2014]. Dostupné z: <http://knihovnam.nkp.cz/docs/ZpravaAnalyzaPracovniku2011.pdf>.
4. Nařízení vlády republiky československé ze dne 5. listopadu 1919, Č. 607 Sb. z. a n., jímž se provádí zákon o veřejných knihovnách obecních. In: *Národní knihovna* [online]. 2007 [citováno 23. 3. 2014]. Dostupné z: knihovnam.nkp.cz/docs/KnihovniZakon_1919.doc.
5. Slovník českých knihovníků. Kleinschnitzová, Flora. In: *Sdružení knihoven ČR*. [online]. 2007 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=41>.
6. Slovník českých knihovníků. Paulová, Milada, PhDr. In: *Sdružení knihoven ČR*. [online]. 2008 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=142>.
7. Slovník českých knihovníků. Špecingrová-Baušová, Klára. In: *Sdružení knihoven ČR*. [online]. 2009 [citováno 22. 2. 2014]. Dostupné z: <http://sck.sdruk.cz/record?id=438>.
8. TOMEK, Václav Vladivoj. Dějepis města Prahy. In: *Kramérius, Národní knihovna*. [online]. ©2003-2010 [citováno 23. 2. 2014]. Dostupné z: <http://kramerus.nkp.cz/kramerus/MShowPageDoc.do?id=3026200&idpi=20379310>.
9. Z historie Gymnázia Vysoké Mýto. In: *Gymnázium Vysoké Mýto* [online]. [citováno 6. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.gvmyto.cz/z-historie.html>.

Seznam použitých zkratek

AKD	Americký klub dam
atd.	a tak dále
č.	číslo
ČR	Česká republika
dr.	doktor, doktorka
JUDr.	doktorka práv
např.	například
NK	Národní knihovna
n. l.	našeho letopočtu
PhDr.	doktorka filozofie
př. n . l.	před naším letopočtem
r.	rok
roz.	rozená
s.	strana
SČK	Slovník českých knihovníků
stol.	století
sv.	svatá
tzv.	tak zvané
USA	Spojené státy americké

Přílohy

Příloha č. 1. **Sapfó**, mozaika v objevených Pompejích nejspíše znázorňuje básnířku Sapfó. Dostupné z:
<https://img.signal.cz/upload/8/4/072c79c23682ab623035b07660768b/sapfó.jpg>.

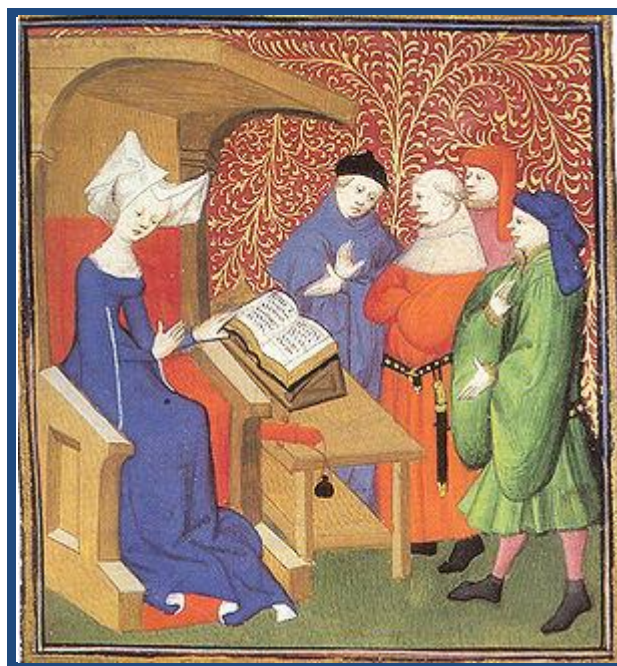
Příloha č. 2. **Hypatie**. Dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/2/22/Hypatia_Raphael_Sanzio_detail.jpg/220px-Hypatia_Raphael_Sanzio_detail.jpg.

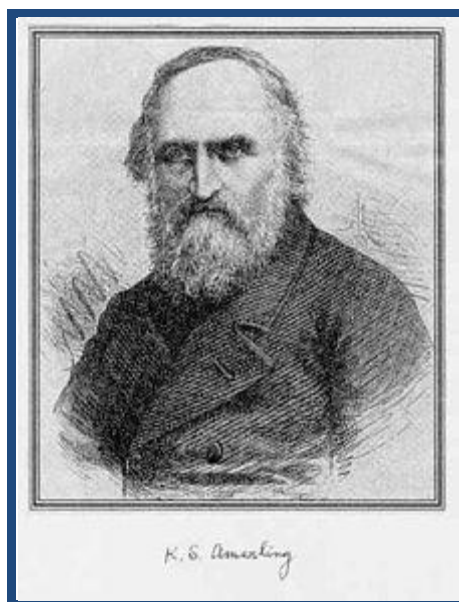
Příloha č. 3. **Sv. Kateřina Alexandrijská.** Dostupné z:
http://web.monastery.sweb.cz/patroni/katerina_alexandrijska.jpg.

Příloha č. 4. **Sv. Anežka Česká.** Dostupné z:
<http://www.nekultura.cz/images/2011/vytvarne-umeni/listopad/anezka-ceska-4.jpg>.

Příloha č. 5. **Kristina de Pisan**. Dostupné z:
[http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a6/Christine de Pisan - cathedra.jpg/300px-Christine de Pisan - cathedra.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a6/Christine_de_Pisan_-_cathedra.jpg/300px-Christine_de_Pisan_-_cathedra.jpg).

Příloha č. 6. **Karel Slavoj Amerling**. Dostupné z:
<http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/af/Amerling.JPG/20px-Amerling.JPG>.

Příloha č. 7. **Vojtěch Náprstek**. Dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/a5/Vojtěch_náprstek.jpg/225px-Vojtěch_náprstek.jpg.

Příloha č. 8. **Karolina Světlá**. Dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0b/Karolina_Svetla_02.jpg.

Příloha č. 9. **Božena Dernerová**. Dostupné z:
<http://www.muzeumhk.cz/files/04/nahled-1852-dernerova-01.jpg>.

Příloha č. 10. **Eliška Krásnohorská**. Dostupné z:
[http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Vilímek -
 Eliška_Krásnohorská.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Vilímek_-_Eliška_Krásnohorská.jpg).

Provolání.

Vzdělanstvu českému!

Z Čech dáno heslo celému Rakousku a opakováno ozvěnou jazyků jinonárodních: otevřte ženám brány věd, dejte duši ženské světlo nauky, připusťte dívky k vysokému učení!

Otázka ženského studia universitního měla na říšské radě Rakouské vstup šťastný, nejčestnější, a nelicené uznání se strany jinonárodních i německé dalo tenkrátě nám Čechům svědectví, že jsme předešli všecky ostatní národy Rakouské zahájením důležitého, časového pokroku kulturního.

Jeho Veličenstvo císař a král dal snahám žen o dosažení práva k universitě nejvyšší sankci, dovoliv první praktické lékařce v Rakousku, aby své povolání provozovala.

Není již pochybnosti, že dříve či později intelligence národů i přízeň státu otevře ženám university v celém Rakousku. A není příliš časně starati se o to, aby ženy toho práva, kterého se domáhají, také skutečně mohly užiti, — aby se jim dostalo k universitním studiím nutné předpravy.

Ženský Výrobní Spolek Český v Praze zahájil v Rakousku ruch petiční ve prospěch ženského studia, tyž spolek k heslu pojí také skutek, pečaje o to, aby českým dívkám v slovanské Praze naší, první v Rakousku poskytnuto bylo vědomosti opravňujících je hlásiti se na universitu.

Ze středu Ženského Výrobního Spolku Českého v Praze vzniká jednota nová:

„MINERVA,“

spolek pro ženské studium.

Stanovy spolku toho, jehož členy budou pánové i dámy i korporace, podány již vešsl. c. k. místodržitelství k potvrzení. Pomocí spolku toho zřídí se soukromá česká

střední škola dívčí,

první to ústav v celém Rakousku, který bude připravovati dívky k maturitní zkoušce na gymnasiu.

Příloha č. 11. První oznámení o ustanovení spolku Minerva a o otevření jeho soukromé dívčí školy z července 1890. Kopie z knihy: Uhrová, E. *Anna Honzáková a jiné dámy*. [Česko] : E. Uhrová, 2012, s. 34.

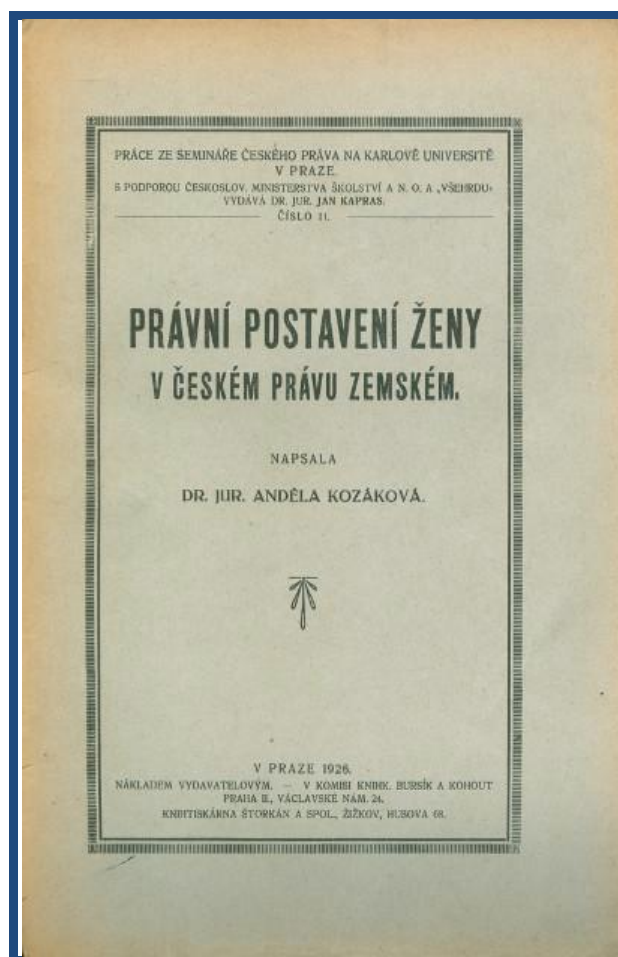
Příloha č. 12. **PhDr. Marie Zdeňka Baborová-Čiháková**. Dostupné z:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/e/e5/Zdenka_Baborova_1901_Vilim.png/220px-Zdenka_Baborova_1901_Vilim.png.

Příloha č. 13. **MUDr. Anna Honzáková**. Dostupné z:
<http://www.porodnice.cz/upload/obr/Honzakova.jpg>.

Příloha č. 14. **JUDr. Anděla Kozáková**. Dostupné z: <http://iforum.cuni.cz/IFORUM-14096-version1-afoto.jpg>.

Příloha č. 15. **Studie A. Kozákové**. Dostupné z: http://iforum.cuni.cz/IFORUM-14096-version1-obalka_studie_vypracovane_ande_full.jpg.

Příloha č. 16. **Božena Němcová** (J. Maloch, asi 1854). Dostupné z:

http://www.muzeumbn.cz/wp-content/gallery/show_sub_nem/show_sub_nem_07.jpg.

Ženám českým

Ženy české, matky české!
Slib si dejme a v něm stůjme:
pro blaho své drahé vlasti
všecky síly obětujeme!

Nejen muž buď hrdý na to,
že dá všechno pro svou vlast;
vzhůru, ženy, my též chceme
na oltář svou oběť klást.

Muž, ach, ten má meč svůj ostrý,
rámě, sílu – muž má všechno;
ale outlá, slabá žena
jen své srdce a – své děcko.

Dítě!-toto jméno sladké
ženě nebem daný dar,
matky, nejdražší co máme,
dejme vlasti v její zdar.

Prvním slovem lichotivým,
prvním sladkým celováním
český zvuk jim v duši vlejme
s vřelým vlasti milováním.

Jmenujte jim slavné otce,
vylitou pro právo krev,
řekněte jim, jak se znovu
hrdě zvedá český lev.

Ať z nich vzrostou reci státní,
jako lípy, jako dubce;
ať z nich máme Břetislavy,
práva hájce, zloby zhoubce.

Ženy české, matky české!
Jediná nám budiž slast
vychovatí naše děti
pro tu slavnou, drahou vlast.
(1843)

Příloha č. 17. **Němcová, B. Ženám českým**. Dostupné z:

<http://www.muzeumbn.cz/zenam-ceskym/>.

RESUMÉ

The bachelor thesis is concerned with mapping a women's long and arduous journey to equal rights in terms of their access to science and access to literature and education. The most significant means on the women's difficult journey to the equality and education was just a book as it conveys the knowledge and carries the inspiration to make changes. Via books the inner world of every reader as well as the outer world and its course of events can undergo changes. For many centuries women had been pushed away from the centre of science and events by men. They were mostly forced to suppress their abilities and they fulfilled themselves merely as wives, mothers and housewives, except for some few women who achieved success beyond the household. The thesis focuses particularly on women's social status and on the possibility of access to education, literature and information within various historical periods. Furthermore, the thesis deals with a number of notable women who considerably contributed to progressive changes in women's social status as well as to facilities for their education and vocational achievement. The acquired possibility of unlimited access to books and science has given the world many educated and self-confident women who have made an adequate contribution to society, nearly as much as men have done.